

ECRI ATASKAITA APIE LIETUVĄ

(penktasis stebėsenos etapas)

Patvirtinta 2016 m. kovo mėn. 18 d.

Paskelbta 2016 m. birželio mėn. 7 d.

ECRI Secretariat
Directorate General II - Democracy
Council of Europe
F-67075 STRASBOURG Cedex
Tel.: + 33 (0) 3 90 21 46 62
E-mail: ecri@coe.int

www.coe.int/ecri

ECRI ATASKAITA APIE LIETUVĄ (penktasis stebėsenos etapas)

Patvirtinta 2016 m. kovo mėn. 18 d.

Paskelbta 2016 m. birželio mėn. 7 d.

TURINYS

SANTRAUKA	9
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	11
I. BENDROSIOS TEMOS	11
1. TEISĖS AKTAI KOVAI SU RASIZMU BEI RASINE DISKRIMINACIJA	11
- EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ KONVENCIJOS PROTOKOLAS NR. 12.....	11
- BAUDŽIAMOJI TEISĖ	11
- CIVILINĖS IR ADMINISTRACINĖS TEISĖS NUOSTATOS.....	12
2. NEAPYKANTOS KURSTYMAS	13
- FAKTAI.....	13
- RASINĖS NEAPYKANTOS KURSTYMAS.....	13
- HOMOFOBIJOS IR TRANSFOBIJOS KURSTYMAS	14
- NEAPYKANTOS KURSTYMAS INTERNETE	15
- VALDŽIOS PRIEMONĖS	15
3. SMURTAS, RASISTINIŲ, HOMOFOBINIŲ IR TRANSFOBINIŲ PAGRINDŲ	19
- FAKTAI.....	19
- SMURTAS RASIZMO PAGRINDŲ	19
- SMURTAS HOMOFOBIJOS IR TRANSFOBIJOS PAGRINDŲ.....	20
- PRIEMONĖS, KURIŲ IMASI VALDŽIOS INSTITUCIJOS	21
4. INTEGRACIJOS POLITIKOS KRYPTYS	21
- ROMAI	21
- PABĖGĖLIAI BEI PAPILDOMOS APSAUGOS GAVĖJAI	25
- LENKŲ IR RUSŲ MAŽUMOS.....	27
II. LIETUVAI BŪDINGOS TEMOS	28
1. TARPINĖS TOLESNĖS KETVIRTOJO VERTINIMO REKOMENDACIJOS	28
2. KLAUSIMAI, SUSIJĘ SU NEPRIKLAUSOMŲ INSTITUCIJŲ, KURIOMS PATIKĖTA KOVOTI SU RASIZMU IR RASINE DISKRIMINACIJA, VEIKSMINGUMU, KAIP NURODYTA ECRI BENDRŲ VEIKLOS KRYPTIŲ REKOMENDACIJOSE NR. 2 IR 7 .	28
3. POLITIKOS KRYPTYS, SKIRTOS KOVOTI SU DISKRIMINACIJA BEI NETOLERANCIJA LGBT ASMENŲ ATŽVILGIU	28
- FAKTAI.....	28
- TEISĖS AKTAI	29
- LGBT ASMENŲ DISKRIMINACIJA PAGRINDINIŲ SOCIALE GYVENIMO A SPEKTUOSE	31
TARPINĖS TOLESNĖS REKOMENDACIJOS	33
REKOMENDACIJŲ SĄRAŠAS	35
BIBLIOGRAFIJA	39

ĮVADAS

Europos komisiją kovai su rasizmu ir netolerancija (ECRI) įkūrė Europos Taryba. Tai nepriklausoma žmogaus teisių stebėsenos institucija, sprendžianti klausimus, susijusius su rasizmu ir netolerancija. Ją sudaro nepriklausomi ir nešališki nariai, skiriami atsižvelgiant į jų reputaciją (moralinę kompetenciją) ir pripažintą patirtį kovojant su rasizmu, ksenofobija, antisemitizmu ir netolerancija.

Pagal įstatuose numatytą veiklą, ECRI stebi situaciją šalyse, nagrinėja esamą situaciją, susijusią su rasizmu ir netolerancija, kiekvienoje Valstybėje narėje, rengia pasiūlymus kaip spręsti nustatytas problemas.

Visose Europos Tarybos valstybėse narėse šis stebėsenos darbas vyksta vienodomis sąlygomis. Jis vykdomas 5 metų ciklais, o kasmet yra nagrinėjama situacija 9–10 šalių. Pirmojo stebėsenos etapo ataskaitos buvo parengtos 1998 m. pabaigoje, antrojo – 2002 m. pabaigoje, o trečiojo - 2007 m. pabaigoje. Ketvirtojo stebėsenos etapo ataskaitos parengtos 2014 m. pradžioje. Darbas ties penktojo stebėsenos etapo ataskaitoms prasidėjo 2012 m. lapkričio mėn.

Ataskaitų rengimo darbo metodai apima dokumentų nagrinėjimą, pažintinį vizitą į atitinkamą šalį, vėliau – konfidencialų dialogą su nacionalinėmis valdžios institucijomis. ECRI ataskaitos nėra tyrimų rezultatų ar liudytojų parodymų rezultatas. Šios analizės yra paremtos dideliu kiekiu informacijos, surinktos iš įvairių šaltinių. Dokumentų tyrimų pagrindas – daugybė nacionalinių ir tarptautinių rašytinių šaltinių. Organizuojant vizitus vietoje galima tiesiogiai susitikti su suinteresuotais įvairių organizacijų (vyriausybinių ir nevyriausybinių) pareigūnais, siekiant surinkti išsamią informaciją. Konfidencialaus dialogo su nacionalinėmis valdžios institucijomis metu šios, jeigu, jų nuomone, tai reikalinga, gali siūlyti ataskaitos projekto pakeitimus, siekiant pataisyti visas potencialias faktines klaidas, kurių gali pasitaikyti ataskaitoje. Baigiant dialogą, nacionalinių valdžios institucijų pageidavimu jų nuomonės gali būti įtrauktos į galutinę ECRI ataskaitą.

Penktojo laikotarpio stebėsenos šalių ataskaitos yra skirtos keturioms temoms, kurios yra bendros visoms valstybėms narėms: (1) Teisėkūros klausimai, (2) Neapykantos kurstymas, (3) Smurtas, (4) Integracijos politikos kryptys ir joms būdingos atskiros temos. Ketvirtojo laikotarpio neįgyvendintos tarpinės rekomendacijos ar įgyvendintos iš dalies ketvirtojo stebėsenos etapo metu bus taip pat nagrinėjamos.

Penktojo laikotarpio ataskaitoje vėl pateikiamos dvi rekomendacijos, kurių įgyvendinimui turi būti teikiamas prioritetas. Ne vėliau nei per dvejus metus po šios ataskaitos paskelbimo ECRI įdiegs tarpinės stebėsenos priemonę šių rekomendacijų įgyvendinimui stebėti.

Šią ataskaitą parengė ir už ją yra atsakinga ECRI. Joje aptariama padėtis iki 2015 m. gruodžio 10 d., o po šios datos įvykusių pasikeitimų šiame dokumente pateikta analizė neapima. Į juos taip pat nebuvo atsižvelgta ECRI išvadose ir pasiūlymuose.

SANTRAUKA

Nuo 2011 m. birželio mėn. 22 d., kai buvo pateikta ketvirtoji ECRI ataskaita, daugelyje nurodytų sričių buvo padaryta pažanga.

2015 m. pradžioje valdžios institucijos patvirtino Nediskriminavimo skatinimo 2015-2020 metų tarpinstitucinį veiklos planą, kuriuo siekiama įvertinti esamą atitinkamų pažeidžiamų grupių situaciją bei didinti visuomenės sąmoningumą dėl jų padėties.

Pagal Nediskriminavimo skatinimo 2012-2014 metų tarpinstitucinį veiklos planą, buvo organizuojami mokymo kursai policijos pareigūnams, prokurorams ir teisėjams dėl smurto rasizmo ir homofobijos, transfobijos pagrindais.

Valdžios institucijos taip pat parengė naują Romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2015–2020 metų veiksmų planą, kuriame, inter alia, yra numatytos priemonės būsto, švietimo, užimtumo ir sveikatos srityje.

Lietuva dalyvauja ES programoje „Saugesnis internetas“, pagal kurią Žurnalistų etikos inspektorius stebi internetinį turinį neapykantos kurstymo srityje. Kibernetinių nusikaltimų tyrimų skyriai buvo įsteigti 10 apygardos policijos komisariatų. Šie padaliniai tiria baudžiamuosius nusikaltimus, padarytus internete, įskaitant rasistinio bei homofobinio pobūdžio neapykantos kurstymą.

Per pastaruosius keletą metų įvyko keletas teigiamų pokyčių dėl asmenų, kuriems yra taikoma papildoma apsauga, situacijos. Buvo priimtos Sveikatos draudimo įstatymo pataisos, patvirtintos 2013 m. spalio 1d., tokiu būdu buvo įgyvendinta viena iš praeito laikotarpio ataskaitos ECRI prioritetinių rekomendacijų bei 2011 m. gruodžio mėn. 1 d. buvo patvirtintos Piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymo pataisos. Šie pakeitimai užtikrino papildomos apsaugos gavėjams lygiomis teisėmis su Lietuvos piliečiais teisę į visas sveikatos paslaugas bei socialinę paramą mažas pajamas gaunantiems asmenims.

ECRI sveikina šiuos teigiamus pokyčius Lietuvoje. Tačiau, nepaisant pasiektos pažangos, kai kurie klausimai vis dar kelia susirūpinimą.

Lietuva nėra nei pasirašiusi nei ratifikavusi Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (EŽTK) Nr. 12 Protokolą ir valdžios institucijos neparodė jokio ketinimo rengtis ratifikavimui.

Lietuvos Baudžiamas kodeksas vis dar visiškai neatitinka ECRI Bendrosios politikos krypties rekomendacijos Nr.7 dėl nacionalinių teisės aktų, skirtų kovoti su rasizmu bei rasine diskriminacija. Nebuvo imtasi jokių žingsnių siekiant ištaisyti ECRI paskutinėje ataskaitoje apie Lietuvą nurodytą spragą. Civilinės bei administracinės teisės sritys nuostatose taip pat yra spragų.

Be rasizmą kurstančių kalbų bei smurto atvejų, kurie dažniausiai buvo nukreipti į istorines mažumas, Lietuvoje yra labai paplitusi homofobinės ir transfobinės neapykantos kurstymo problema bei smurto protrūkiškai nukreipti prieš LGBT bendruomenę. Augantis netolerancijos lygis seksualinių mažumų atžvilgiu lieka beveik nevaldomas. Be to, diskriminacija LGBT bendruomenės atžvilgiu daugelyje socialinio gyvenimo sričių išlieka.

Daugelio romų bendruomenės narių situacija išlieka sudėtinga. Būsto klausimai Kirtimų gyvenvietėje nepagerėjo po paskutiniosios ECRI ataskaitos ir Romų socialinė marginalizacija yra akivaizdi, pavyzdžiui švietimo ir užimtumo srityse. Lietuvos valdžios institucijos nesiėmė skubių priemonių šioms problemoms spręsti per pastaruosius metus.

Šioje ataskaitoje ECRI ragina valdžios institucijas imtis veiksmų įvairiose srityse; taip pat pateikia rekomendacijas, įskaitant ir šias.

Lietuva turėtų pasirašyti ir ratifikuoti Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (EŽTK) Nr. 12 Protokolą.

Lietuvos valdžios institucijos turėtų suderinti Baudžiamojo kodekso, taip pat ir civilinės bei administracinės teisės nuostatas su ECRI Bendrąja Politikos krypties rekomendacija Nr. 7.

Valdžios institucijos turi vykdyti kovos su rasizmu mokymus teisėsaugos pareigūnams bei teismų sistemos atstovams.

Lietuvos valdžios institucijos turėtų pagal Nediskriminavimo skatinimo 2015-2020 metų tarpinstitucinį veiklos planą įsteigti tarpinstitucinę darbo grupę, kuri rengtų nuoseklią strategiją, skirtą veiksmingai kovoti su rasizmu ir homofobijos bei transfobijos kurstymu. Ši grupė turėtų būti sudaryta iš valdžios institucijų bei pilietinės visuomenės, įskaitant ir LGBT bendruomenę*, atstovų.

Valdžios institucijos turėtų pagal Nediskriminavimo skatinimo 2015-2020 metų tarpinstitucinį veiklos planą išspręsti sudėtingą romų būsto klausimą, inter alia bendradarbiaudami glaudžiau ir finansiškai remdami atitinkamas vietos valdžios institucijas, ypač Vilniaus miesto savivaldybę, teikdami pakankamą socialinį būstą romų bendruomenei, bei dirbami su nuomos agentūromis ir privačių būstų savininkų asociacijomis ir taip kovoti su išankstiniu nusistatymu Romų atžvilgiu privataus būsto sektoriuje. Be to, valdžios institucijos turi kuo skubiau imtis priemonių teikiant tinkamą būstą Kirtimuose gyvenantiems asmenims ir užtikrinti, kad iki to laiko asmenys nebūtų išvaromi iš būstų bei kad šiai bendruomenei būtų teikiamos visos būtinos viešosios paslaugos.*

Lietuvos valdžios institucijos turėtų nedelsiant užtikrinti Europos Žmogaus teisių teismo sprendimo įgyvendinimą, nustatantį lyties keitimo procedūrą bei sąlygas; supaprastinti naujų tapatybės dokumentų išdavimą asmenims, kuriems atlikta lyties keitimo operacija.

---

* Ne vėliau nei per dvejus metus po šios ataskaitos paskelbimo ECRI atliks tarpinio laikotarpio stebėseną šios rekomendacijos įgyvendinimui.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

I. Bendrosios temos

1. Teisės aktai kovai su rasizmu bei rasine diskriminacija¹

- Europos Žmogaus teisių konvencijos Protokolas Nr. 12

1. Trečiojoje ir ketvirtojoje stebėsenos ataskaitoje ECRI rekomendavo, kad Lietuva ratifikuotų Protokolą Nr. 12. Lietuvos valdžios atstovai informavo ECRI, kad jie nėra pasirengę to daryti dėl to, kad gana mažai šalių yra ratifikavusios šį protokolą bei dėl nesamos teismų praktikos Europos Žmogaus teisių teisme šio protokolo atžvilgiu. Tačiau ECRI mano, kad noras ratifikuoti protokolą, kuris įsigaliojo 2005 m. balandžio mėn. 1 d. neturėtų priklausyti nuo to, kiek šalių yra ratifikavusios Protokolą, bet nuo jo (poveikio) kovoje su rasizmu bei rasine diskriminacija Lietuvoje. Be to, ECRI norėtų atkreipti Lietuvos institucijų dėmesį į bylos Sejdić ir Finci prieš Bosniją ir Hercegoviną 2009 m. gruodžio 22 d. sprendimą, kuriame Europos Žmogaus Teisių teismo Didžioji kolegija nustatė, kad Protokolas Nr.12 turi būti aiškinamas taip pat, kaip ir Europos Žmogaus teisių konvencijos Straipsnis Nr. 14.

2. ECRI vėl rekomenduoja, kad Lietuva pasirašytų ir ratifikuotų Europos Žmogaus teisių konvencijos Protokolą Nr. 12.

- Baudžiamoji teisė

3. Lietuvos Baudžiamojo kodekso (BK) straipsniai atkreipia dėmesį į rasizmo ir rasinės diskriminacijos problemą. Atitinkamos nuostatos yra numatytos BK 60, 169, 170, 170(1), 170(2) ir 312 straipsniuose. ECRI 2011 m. ataskaitoje rekomendavo, kad Lietuvos Baudžiamasis kodeksas būtų visiškai suderintas su ECRI Bendrų veiklos kryptių rekomendacija (GPR) Nr. 7, kurioje numatyta, kad nacionaliniai teisės aktai numatytų kovą su rasizmu bei rasine diskriminacija. Tačiau Lietuvos valdžios institucijos informavo ECRI, kad nebuvo imtasi jokių žingsnių užpildyti esamas spragas. Todėl šios pastraipos bus tam skirtos.

4. BK 60 straipsnis įtraukia rasinį pagrindą į sunkinančių aplinkybių sąrašą, kaip buvo rekomenduota ECRI rekomendacijoje Nr. 7, § 21. Straipsnyje nurodomos veikos, kurios buvo padarytos, siekiant išreikšti neapykantą asmenų grupei ar jai priklausančiam asmeniui dėl amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, neįgalumo, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų (nuo šiol: išvardinti pagrindai).

5. BK 170 straipsnis draudžia neapykantos kurstymą bei diskriminaciją bei patyčias tam tikrų grupių atžvilgiu. Tas, kas viešai tyčiojosi, niekino, skatino neapykantą ar kurstė diskriminuoti žmonių grupę ar jai priklausančią asmenį dėl pagrindų, išvardintų BK 60 str., baudžiamas bausme arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki dviejų metų. Straipsnyje taip pat draudžiamas gaminimas, įsigijimas, siuntimas, gabenimas ir laikymas dalykų, kurie kursto neapykantą išvardintais pagrindais, kaip rekomendavo ECRI GPR Nr. 7, § 18(f).

6. BK Straipsnis 170 nekriminalizuoja viešo šmeižto ar grasinimų, kaip rekomenduojama ECRI GPR Nr. 7 § 18(b) ir (c), ar viešų pasisakymų rasistiniais tikslais ar remiantis viršenybę suvokiančia ideologija, kaip rekomenduojama § 18(d). Nėra jokios atskiros nuostatos baudžiančios už

---

¹ ECRI Bendrų veiklos kryptių rekomendacija Nr. 7, apibrėžia "rasizmą" kaip įsitikinimą, kad tokie pagrindai kaip "rasė", kalba, religija, tautybė, ar tautinė ar etninė kilmė pateisina panieką asmeniui ar grupei asmenų ar savęs suvokimą viršesniu prieš asmenį ar grupę asmenų. Bendrų veiklos kryptių rekomendacija Nr. 7, apibrėžia "rasinę diskriminaciją" kaip bet kokią išskirtinį elgesį, kuris remiasi tokiais pagrindais kaip "rasė", spalva, kalba, religija, tautybė, ar tautinė ar etninė kilmė, ir kuriam nėra objektyvios ar pagrįstos priežasties.

rasinę diskriminaciją atliekant pareigas ar dirbant valstybės tarnyboje kaip rekomenduojama ECRI GPR Nr. 7, § 18(h).

7. Išvardinti pagrindai 60, 169, ir 170 str. neapima pilietybės ir odos spalvos. Lietuvos valdžios institucijos informavo ECRI, kad jie mano, jog pilietybę apima tautybės pagrindas. Tačiau nėra jokios teismų praktikos šiuo klausimu. Pagrindų sąrašė taip pat nėra lyties tapatybės.²
8. ECRI rekomenduoja, kad Lietuvos valdžios institucijos užtikrintų, jog Baudžiamasis kodeksas atitiktų Bendrų veiklos kryptių rekomendaciją Nr. 7 kaip nurodyta aukščiau; ypač turėtų būti (i) įtraukta odos spalva ir pilietybė bei lyties tapatybė į išvardintų pagrindų sąrašą 60, 169 ir 170 str.; (ii) pataisytas 170 str. numatant jame viešo šmeižto ar grasinimų kriminalizavimą taip pat ir viešų pasisakymų rasistiniais tikslais ar remiantis ideologija, kuri tvirtina viršenybę ir (iii) kriminalizuoti rasinę diskriminaciją vykdant profesinę veiklą ar valstybės tarnybą.

- **Civilinės ir administracinės teisės nuostatos**

9. Lietuvos Respublikos Lygių galimybių įstatymas įsigaliojo 2005 m. ir buvo pakeistas 2008 m. Jame draudžiama diskriminacija amžiaus, seksualinės orientacijos, negalios, rasės, etninės, tautinės kilmės, kalbos, socialinės padėties, religijos ar įsitikinimų pagrindais (nuo šiol: išvardinti pagrindai). Po ketvirtosios ECRI ataskaitos apie Lietuvą 2011 m. nebuvo padaryta jokių pakeitimų siekiant įgyvendinti ECRI ankstesnėje ataskaitoje nurodytas rekomendacijas dėl šio įstatymo.³
10. Išvardintų pagrindų sąrašė nėra pilietybės ar odos spalvos. Be to, lyties tapatybė taip pat nėra įtraukta.⁴
11. Įstatyme apibrėžiama ir draudžiama tiek tiesioginė, tiek netiesioginė diskriminacija kaip rekomenduojama ECRI GPR Nr. 7, § 4. Tačiau segregacijos veiksmai, diskriminacija dėl ryšių, išreikštas ketinimas diskriminuoti, kurstymas ar parama kitam diskriminuoti nėra paminėti atskirai kaip rekomenduojama ECRI GPR Nr. 7, § 6.
12. Įstatymas taikomas fiziniams ir juridiniams asmenims viešajame ir privačiuose sektoriuose įskaitant ir valstybės institucijas kaip rekomenduojama ECRI GPR Nr. 7, § 7. Tačiau nėra jokios nuostatos įstatyme, kuri įpareigotų valstybės institucijas skatinti lygybę ir užkirsti kelią diskriminacijai arba užtikrinti, kad rangovai ar partneriai, su kuriais dirbama, laikytųsi nediskriminavimo principų kaip rekomenduojama ECRI GPR Nr. 7, §§ 8 ir 9 atitinkamai.
13. Taip pat nėra jokios nuostatos pagal ECRI GPR Nr. 7, § 14 rekomendaciją dėl diskriminacinių nuostatų pakeitimo ar panaikinimo esamose sutartyse ar susitarimuose.
14. Rasistinės organizacijos įsteigimas anksčiau buvo administracinis nusižengimas pagal Lietuvos Administracinių teisės pažeidimų kodekso 214(13) str. 2009 metais už tai buvo numatyta baudžiamoji atsakomybė. Ši atsakomybė apima ir tokių organizacijų finansavimą ir paramą. Tačiau Lietuvoje nėra atskirų nuostatų, kuriomis remiantis būtų nutraukiamas valstybės finansavimas organizacijoms, įskaitant ir politines partijas, kurios skatina rasizmą, kaip rekomenduojama ECRI GPR Nr. 7, § 16 bei ECRI ketvirtojoje ataskaitoje apie Lietuvą 2011 m. (§ 40). Taip pat nėra jokios nuostatos dėl tokių organizacijų likvidavimo kaip rekomenduojama ECRI GPR Nr. 7, §17.

² Taikoma šios ataskaitos I.2, I.3 ir II.3 dalims.

³ Klausimai, susiję su nepriklausomų institucijų, kurioms patikėta kova su rasizmu ir rasine diskriminacija, efektyvumu kaip rekomenduojama ECRI Bendrų veiklos kryptių rekomendacijose Nr. 2 ir 7, yra aptariami šios ataskaitos II.2 dalyje.

⁴ Taikoma šios ataskaitos II.3 dalims.

15. Ketvirtojoje ataskaitoje apie Lietuvą ECRI rekomendavo § 35 Lietuvos valdžios institucijoms pakeisti Lygių galimybių įstatymą, kad asociacijos, kurios yra teisiškai įpareigos kovoti su rasizmu bei rasine diskriminacija, galėtų inicijuoti civilines bylas ar pateiktų pareiškimus baudžiamosiose bylose netgi nesiremdamos konkrečios aukos atveju.⁵ Ši rekomendacija nebuvo įgyvendinta.
16. ECRI rekomenduoja, kad Valdžios institucijos pakeistų Lietuvos civilinio ir administracinio teisės pažeidimų kodeksų nuostatas, kad šios atitiktų Bendrų veiklos kryptių rekomendaciją Nr. 7 kaip nurodyta aukščiau. Ypač reikia pakeisti Lygių galimybių įstatymą siekiant įtraukti pilietybę ir odos spalvą bei lyties tapatybę į išvardintus diskriminacijos pagrindus. Įstatyme taip pat turėtų būti numatyta galimybė teisiškai įpareigotoms asociacijoms kovoti su rasizmu ir rasine diskriminacija, inicijuoti civilines bylas bei teikti skundus netgi nesiremiant konkrečios aukos atveju. Be to, tai turėtų apimti įsipareigojimą valstybės institucijoms skatinti lygybę ir užkirsti kelią diskriminacijai bei užtikrinti, kad užsakovai ar partneriai, su kuriais dirbama, laikytųsi nediskriminavimo principų; bei įsipareigojimą pakeisti ar panaikinti diskriminacines nuostatas esamose sutartyse bei susitarimuose. Be to, ECRI rekomenduoja numatyti teisės nuostatas neskirti valstybės finansavimo organizacijoms, įskaitant ir politines partijas, kurios skatina rasizmą, taip pat numatyti jų veiklos nutraukimo galimybes.

2. Neapykantos kurstymas⁶

- Faktai

17. 2012 m. iš 263 neapykantos kurstymo atvejų, apie kuriuos buvo pranešta teisėsaugos institucijoms, 181 buvo susijęs su antisemitizmo kurstymu ar neapykanta kitų religijų, etninių ar tautinių mažumų atžvilgiu (ypač romų, rusų ir lenkų).⁷ Tokių atvejų labai padaugėjo 2011 metais kada jų buvo tik 48012 m. buvo 13 neapykantos kurstymo atvejų juodaodžių atžvilgiu, t.y. vienu daugiau nei 2011 m.⁸ Šie skaičiai nuo to laiko mažėja. Valdžios institucijos informavo ECRI delegaciją, kad 2014 m. buvo registruota 106 neapykantos kurstymo atvejai.

- Rasinės neapykantos kurstymas

18. Vieša rasizmo išraiška Lietuvoje dažnai yra susijusi su nacionalistais ir antisemitiniais ekstremistais. 2014 m. Lietuvos žydų bendruomenė įspėjo, kad antisemitinis požiūris yra labai gajus šalyje ir kad reikia dėti daugiau pastangų ypač švietimo srityje siekiant skatinti pagarbą kultūrinei įvairovei.⁹
19. Ultranacionalistų demonstracijų problema, su kuria susiduriame Lietuvos nepriklausomybės minėjimo dienomis, vasario 16 d. ir kovo 11 d., išlieka. Pritarimas karo laikų Nacių kolaborantams dažnai išreiškiamas šių renginių metu. 2015 m. Lietuvos tautinio jaunimo sąjunga organizavo eitynes Kaune, kurių metu kai kurie dalyviai dėvėjo svastikos ženklus. Eitynės vyko netoliese nuo istorinės vietos, kur vyko Kauno žudynės, kurių metu buvo nužudyti 10,000 žydų 1941 spalio mėn.¹⁰ 2011 m. neonaciai tris kartus iškėlė vėliavas su svastikomis balandžio 20 d., per Adolfo Hitlerio gimtadienį.

⁵ Taip pat žr. ECRI GPR Nr. 7, § 25.

⁶ Šiame skyriuje kalbama apie rasizmą ir homofobiją bei transfobiją kurstančias kalbas. "Neapykantos kurstymas" yra apibrėžtas Ministrų tarybos rekomendacijoje Nr. R (97) 20 valstybių narių dėl "neapykantos kurstymo" ir patvirtintoje 30.10.1997.

⁷ Žmogaus teisių stebėjimo institutas 2013: 9.

⁸ Ibid.

⁹ Baltic Times 2014.

¹⁰ JTA 2015.

20. 2014 m. gegužės 6 d. vyko protesto akcija prieš teisės nuostatą, kuria būtų suteikta teisė, kad lenkų rašmenys būtų naudojami oficialiuose tapatybės dokumentuose. Ji buvo organizuojama Vilnijos draugijos, Lietuvos Laisvės kovotojų sąjungos ir Lietuvos Sąjūdis. Demonstracijos metu Tautininkų sąjungos lyderis Julius Panka nešėsi plakatą ant kurio buvo užrašyta: "galėsite rašyti ant savo antkapių", turėdamas omenyje lenkų rašmenimis rašomą miesto pavadinimą – Wilno.¹¹ Lenkų mažumos žmogaus teisių gynėjai informavo ECRI apie 200 neapykantos kurstymo atvejų lenkų tautybės asmenų atžvilgiu 2012 m., apie 70 – 2013 m. ir tris - 2014 m. Tačiau ne apie visus šiuos atvejus buvo pranešta teisėsaugos institucijoms.

21. Romų bendruomenės nariai susitiko su ECRI delegacija ir skundėsi, kad jie dažnai tampa kasdieninio užgauliojimo aukomis visuomenėje, viešojo transporto priemonėse, parduotuvėse ar gatvėje. Romų organizacijos praneša, kad dauguma aukų nepasitiki policija pakankamai, kad praneštų apie tokius atvejus.

- **Homofobijos ir transfobijos kurstymas**

22. 2012 m. iš 263 registruotų neapykantos kurstymo atvejų 47 buvo homofobijos ir transfobijos kurstymas. 2011 metais buvo 208 tokie atvejai.¹² Pasak žmogaus teisių organizacijų, su kuriomis susitiko ECRI delegacija, homofobijos ir transfobijos kurstymas, žodinis užgauliojimas, bei netinkami komentarai yra dažni visuomenėje, žiniasklaidoje bei politiniame diskurse. Dėl to LGBT bendruomenės nariai nuolat jaučia diskriminaciją bei atskirtį kasdieniniame gyvenime. LGBT VNO praneša apie bendrą įbauginimo atmosferą, dėl kurios LGBT nesijaučia saugūs atvirai kalbėti apie savo tapatybę. Homofobijos/transfobijos kurstymas taip pat buvo apibūdintas pilietinės visuomenės organizacijų kaip kuriantis tokią aplinką, kurioje smurtas prieš LGBT asmenis vis labiau tampa priimtiniu.

23. Lietuvos NVO surinko įvairių homofobinių ir transfobinių pasisakymų, kurie buvo naudojami rinkimų kampanijoje į Europos Parlamentą 2014 metais. Ataskaitoje atsispindi problemos mastas¹³. Rinkimų kampanijoje buvo naudojami tokie šūkių kaip: "Nepatinka pederastų paradai? Balsuokite už Tautininkų sąjungą!"¹⁴

24. Keletas politinių pasisakymų buvo nukreipti prieš LGBT bendruomenę. Vienas iš tokių agresyvių pasisakymų buvo Petro Gražulio, Seimo nario, Tvarkos ir teisingumo partijos atstovo, kuris 2012 m. gegužės mėn. pareiškė, kad homoseksualūs asmenys jam nėra geresni už nekrofilus ar pedofilus. Deja, Seimo Tarnybinės etikos komisija neskyrė šiam Parlamento nariui jokių sankcijų, nepaisant ankstesnių ECRI rekomendacijų užtikrinti, kad Politikų etikos kodekso būtų griežčiau laikomasi.¹⁵ P. Gražulis taip pat aktyviai dalyvavo kituose homofobiją kurstančiuose išpuoliuose. 2013 m. rugsėjo mėn. Europos krepšinio čempionato metu, jis dainavo homofobiją kurstančią dainą tarp Lietuvos krepšinio aistruolių. 2013 m. lapkričio mėn. jis įteikė vietos LGBT NVO neapykantą kurstančią "dovaną" (porą džinsinių kelnų su užtrauktuku nugaroje).¹⁶

---

¹¹ Sodonis / Urbonaitė 2014: 7.

¹² Žmogaus teisių stebėjimo institutas 2013: 9.

¹³ Sodonis / Urbonaitė 2014: 4-8.

¹⁴ Sodonis / Urbonaitė 2014: 7.

¹⁵ § 79 iš ECRI ketvirtosios ataskaitos apie Lietuvą.

¹⁶ ILGA-Europe 2013: 141. Žr.: Delfi -The Lithuania Tribune 2012.

- **Neapykantos kurstymas internete**

25. Lietuvoje neapykanta dažnai yra kurstoma internetinėje erdvėje komentaruose, bloguose, socialiniuose tinkluose bei kituose forumuose. Beveik 90% užregistruotų neapykantos kurstymo atvejų (žr. § 17) yra būtent čia.¹⁷ Žmogaus teisių gynėjai stebintys neapykantos kurstymą Lietuvoje pastebėjo tendenciją kurti internetinius puslapius, kurių serveris yra aptarnaujamas JAV ir juose skelbti neapykantą kurstančius pasisakymus ir tokiu būdu apeiti Lietuvos teisės aktus, draudžiančius neapykantos kurstymą. Tinklapių turinys dažniausiai nėra ribojamas, jie nėra uždaromi ir lieka prieinami bei naudojami Lietuvos interneto vartotojams.¹⁸
26. Homofobijos ir transfobijos kurstymas yra paplitęs internete, internetiniuose forumuose bei komentarų skiltyse, ypač naujienų portaluose, o ne pačiuose straipsniuose. Neapykantos kurstymas internete daugiausiai lieka nestebimas ir nebaudžiamas. 2009 m. lapkričio mėn. viena moteris paskelbė homofobiją kurstančius komentarus naujienų puslapyje www.lrytas.lt po pranešimo apie LGBT renginį "Bučiniai prieš homofobiją" priešais Seimo rūmus (taip pat žr. § 31). Komentaruose buvo rašoma: "Tie, kurie perdaug... remia tuos homoseksualus, yra patys iškrypėliai ar silpnapročiai... Juos reikia skubiai vežti į psichiatrijos ligoninę. Ten jų vieta."¹⁹
27. Internete taip pat būna grasinimų susidoroti smurtu. Buvo keletas grasinimo atvejų mažumų atžvilgiu, tokių kaip lenkai ir žydai. Daugeliu atvejų smurto grasinimai buvo nukreipti prieš LGBT asmenis ar grupes, ypač socialiniuose tinkluose.²⁰

- **Valdžios priemonės**

28. ECRI mano, kad neapykantos kurstymas yra ypač neraminantis, nes tai dažnai yra pirmas žingsnis tikro smurto link. Tinkamas atsakas į neapykantos kurstymą yra teisėsaugos priemonės (baudžiamosios, administracinės sankcijos, civilinės teisės gynimo priemonės), bet taip pat kitos priemonės, kuriomis siekiama kovoti su žalingu poveikiu, tai ir savireguliacija, prevencija bei atsakomieji veiksmai. Lietuvos valdžios institucijos ėmėsi įvairių priemonių kovodamos su neapykantos kurstymu, tačiau reikia nuveikti dar daugiau.

- *Baudžiamosios, administracinės ir civilinės teisės priemonės*

29. Generalinė prokuratūra pranešė, kad iš 36 ikiteisminių tyrimų pagal Baudžiamojo kodekso 170 straipsnį dėl neapykantos kurstymo tautinėms, rasinėms, religinėms ar kitoms grupėms 2010 m., 23 bylos buvo perduotos teismui. 13 asmenų buvo pripažinti kaltais ir nuteisti.²¹ 2014 m. iš 106 praneštų atvejų teisėsaugos institucijoms, 43 atžvilgiu buvo pradėtas tyrimas.²²
30. Valdžios institucijos informavo ECRI, kad po 2011 vėliavų su svastikos ženklais iškabinimo (žr. § 19), kaltieji buvo nubausti ir tapo stebimi saugumo tarnybų.
31. 2014 m. Kontrolierius nustatė ir perdavė prokuratūrai dvi homofobijos kurstymo rinkimų kampanijos metu bylas, prieš tautininkų politines partijas. Tačiau, kol kas nėra žinomos jų baigtys. Moteris, kuri 2009 metais paskelbė homofobiją kurstančius komentarus naujienų portale po LGBT akcijos "Bučiniai prieš homofobiją" priešais Parlamento rūmus (žr. § 26), buvo pripažinta kalta Kauno apygardos teismo 2012 m. kovo 9 d. dėl neapykantos kurstymo pagal

---

¹⁷ Žmogaus teisių stebėjimo institutas 2013: 7.

¹⁸ Ibid.: 18.

¹⁹ Lietuvos Aukščiausiasis teismas, bylos Nr. 2K-677/2012.

²⁰ WWN ir Lietuvos Gėjų lyga (LGL), cituojama: OSCE/ODIHR 2013a.

²¹ ES Pagrindinių teisių agentūra (FRA) 2013a: 39.

²² Žmogaus teisių stebėjimo institutas 2013: 9.

Baudžiamojo kodekso 170(2). Tačiau 2012 m. gruodžio 18 d. Aukščiausiasis Teismas panaikino sprendimą ir nustatė, kad jos žodžiai buvo tik netinkami, tačiau nekurstė neapykantos.²³ Aukščiausiasis teismas taip pat nustatė, kad moters išsakyti homofobinio pobūdžio komentarai buvo paskatinti LGBT įvykio priešais Seimo rūmus bei protestuotojų "ekscentriško elgesio", o tai pažeidė jos Konstitucijos saugomas tradicines šeimos vertybes. Be to, Aukščiausiasis Teismas manė, kad baudžiamasis persekiojimas dėl homofobijos kurstymo turėtų būti kraštutinė priemonė. Nepaisant Aukščiausiojo teismo sprendimo, Vilniaus apygardos teismas 2013 m. sausio mėn. pripažino asmenį, kuris skatino patyčias, panieką, diskriminaciją bei fizinį smurtą prieš grupę asmenų dėl jų seksualinės orientacijos bei įpareigojo jį susimokėti 1 560 litų baudą (apie 450 Eurų) dėlto, kad Facebook paskyroje parašė: "Mums reikia dar vieno Hitlerio, kuris išnaikintų tuos pederastus, nes per daug jų čia priviso."²⁴

32. ECRI norėtų atkreipti Lietuvos valdžios institucijų dėmesį, kad siekiant kovoti su bendrąja transfobijos ir homofobijos situacija reikia imtis tinkamų, ryžtingų, atitinkamų ir suderintų veiksmų kovoje su neapykantos kurstymu.
33. Prokuratūra yra tyrusi keletą smurtinių išpuolių, tačiau žmogaus teisių gynėjai, su kuriais susitiko ECRI, kritikavo, kad kai kurios bylos buvo nutrauktos teismuose remiantis tuo, jog teismai nemanė, kad išreikšti grasinimai bus įgyvendinti.
34. Žmogaus teisių gynėjai kritikuoja esamus teisės aktus, ypač Visuomenės informavimo įstatymą bei jame esančius apribojimus ginti alternatyvius šeimos modelius (žr. Taip pat II.2.2), kurie netiesiogiai skatina homofobiją ir transfobiją. Tačiau 2014 m. birželio 19 d. Seimas balsavo dėl prieštaringos Baudžiamojo kodekso pataisos, kuri panaikintų baudžiamąją atsakomybę už homofobinį neapykantos kurstymą. Siūlomame pakeitime teigiama, kad "seksualaus elgesio ar praktikos, įsitikinimų ar tikėjimo kritika, įtikinėjimai pakeisti elgesį, praktiką, įsitikinimus ar tikėjimą negali būti laikomi per se priekabiavimu, šmeižtu, neapykantos kurstymu, diskriminacija ar diskriminacijos kurstymu."²⁵ Pataisa vis dar yra nepatvirtinta Seime.

- *Teisėsaugos pareigūnų bei teisėjų mokymai*

35. 2012 m. 37 teisėjai ir 15 prokurorų buvo mokomi apie teisinius bei socialinius aspektus kovojant su diskriminacija. Be to, Lietuvos valdžios institucijos iš viso apmokė 350 policijos pareigūnų kovoti su rasizmu ir skatinti toleranciją bendrąja prasme, tačiau neįvykdė planuotų mokymų dėl atitinkamų Baudžiamojo kodekso nuostatų, ypač 60, 170, ir 312 str., o tai buvo dalis vienos iš ECRI prioritetinės rekomendacijos ketvirtojoje ataskaitoje.²⁶ Tačiau valdžios institucijos informavo ECRI, kad susitarimas dėl paramos teikimo mokymų metu tarp Vidaus reikalų ministerijos ir ESBO Demokratinių institucijų ir žmogaus teisių biuro buvo pasirašytas.
36. ECRI rekomenduoja, kad valdžios institucijos visiškai iširtų rasistinio, homofobinio ir transfobinio pobūdžio grasinimus bei užtikrintų, kad tikimybės stoka netaptų kliūtimi nuteisti nusikaltusįjį. Be to, mokymo programa policijos pareigūnams kovos su rasizmu ir tolerancijos skatinimu turėtų būti išplėsta bei organizuotas planuojamas mokymas dėl atitinkamų Baudžiamojo kodekso nuostatų. ECRI taip pat rekomenduoja, kad valdžios institucijos vykdytų mokymų poveikio vertinimą siekdamas užtikrinti, kad būtų veiksmingiau nustatomi ir į mokymo programas būtų įtraukti kiti elementai, kurių reikia, kad

²³ Lietuvos Aukščiausiasis teismas, bylos Nr. 2K-677/2012.

²⁴ ILGA-Europe 2013: 141.

²⁵ LGL 2014a.

²⁶ Taip pat žr.: ECRI 2014: 5-6.

teisėsaugos pareigūnai ir teisėjai kovotų su rasizmu ir homofobijos/ transfobijos kurstymu, įskaitant ir grasinimus.

- *Kova su neapykantos kurstymu internete bei stebėseną*
37. Anksčiau Generalinėje prokuratūroje veikęs Specialiųjų tyrimų skyrius, kuris nagrinėjo neapykantos kurstymo atvejus, 2010 metais buvo uždarytas, daugiausiai dėl finansavimo trūkumo. Šio skyriaus funkcijas perėmė du specializuoti prokurorai Generalinėje prokuratūroje ir apie 20 apygardų prokurorų. Valdžios institucijos taip pat informavo ECRI delegaciją kad Elektroninių nusikaltimų tyrimo skyriai buvo įsteigti 10 apygardos policijos komisariatų. Šie skyriai tiria baudžiamuosius nusikaltimus, padarytus internetinėje erdvėje, taip pat rasizmo ir homofobijos kurstymą. Be to, Kibernetinio saugumo įstatymas įsigaliojo 2015 m. sausio 1 d. ir yra naujas teisinis pagrindas uždaryti tinklalapius bei interneto forumus, jei yra nustatomas nusikalstamas turinys.
38. Lietuva taip pat dalyvavo ES programoje « Saugesnis internetas », pagal kurią Žurnalistų etikos inspektorius stebi interneto turinį. 2014 m. buvo peržiūrėti 102 tekstai ir 48 atvejais buvo kreiptasi į ekspertą. Dauguma nagrinėtų tekstų buvo ne naujienų skiltyse, o skaitytojų komentaruose. Daugiausia komentarų buvo susijusių su rasizmo kurstymu, o taip pat su neapykantos kurstymu prieš LGBT bendruomenę. Inspektorius taip pat suorganizavo aštuonis mokymus žurnalistams 2014 metais.
- *Žiniasklaidos reguliavimas*
39. Lietuvoje nėra veiksmingo žurnalistų savireguliacinio mechanizmo kovoti su neapykantos kurstymu problema. Pagal Visuomenės informavimo įstatymą²⁷, Žurnalistų etikos inspektorius gali tirti neapykantos kurstymą, kol nėra įtarimo, jog buvo padarytas baudžiamasis nusikaltimas. Šiuo atveju, Inspektorius perduoda bylą prokurorui. Inspektorius gali skirti iki 2 000 € baudą už pasikartojančius veiksmus ir gali liepti autoriams pašalinti informaciją iš tinklalapio. Tačiau, Inspektorius negali liepti uždaryti tinklalapio. Nors Inspektorius gali veikti ex officio, dažniausiai yra tik reaguojama į skundus. 2011 metais ECRI rekomendavo stiprinti kompetentingų institucijų gebėjimus tirti neapykantos kurstymo incidentus internete bei įgalinti Žurnalistų etikos inspektorius taikyti didesnes sankcijas.²⁸ Tačiau tai nebuvo įgyvendinta. Be to, pagal Visuomenės informavimo įstatymą, Lietuvos radijo ir televizijos komisija taip pat gali skirti baudas transliuotojui ar užsakomųjų paslaugų vaizdo programų tiekėjui dėl neapykanta skatinančio turinio publikavimo.
40. Nors 2011 metais ECRI pagyrė Žurnalistų etikos inspektoriaus veiklą kovoje su rasizmo kurstymu, keletas pilietinių organizacijų kritikavo, kad Inspektorius neturi tvirtos pozicijos dėl neapykantos kurstymo prieš LGBT bendruomenę (žr. Taip pat žr. žemiau II.2.2 dėl prieštaravimų “Gintarinė širdis” knygos atžvilgiu).
41. ECRI rekomenduoja, kad Lietuvos valdžios institucijos imtųsi veiksmų ir užtikrintų, kad būtų kovojama veiksmingai su paplitusiu homofobijos ir transfobijos kurstymo reiškiniu, o tai apimtų i.) Žurnalistų etikos inspektoriaus įgalinimą taikyti griežtesnes sankcijas, kaip jau buvo rekomenduota ECRI 2011 m. ataskaitoje bei skatinti Inspektorius kovoti su neapykantos kurstymu bei homofobijos ir transfobijos kurstymu, ypač labiau ii.) užtikrinant veiksmingą ir atitinkamą persekiojimą už tokius veiksmus ir iii.) užkertant kelią sampratos “visuomenės moralės sergėjimas” naudojimui siekiant pateisinti ar toleruoti neapykanta LGBT atžvilgiu.

²⁷ Str. 50.

²⁸ §§ 83 ir 85 atitinkamai iš ECRI 4 ataskaitos apie Lietuvą.

- *Neapykantos kurstymo smerkimas ir atsakomoji reakcija*
42. Nepaisant ankstesnių ECRI rekomendacijų, Lietuvos valdžios institucijos nesiėmė ryžtingų veiksmų uždrausti bei išvaikyti ultranacionalistinius renginius, kurių metu yra giriami nacių kolaborantai ar rodomi susiję simboliai. Valdžios institucijos nurodė ECRI, kad tokie renginiai yra nevykęs viešas labai mažos ekstremistų mažumos pasirodymas, kuris turėtų būti leidžiamas dėl skirtingų istorijos interpretavimų šalies kovoje už nepriklausomybę, atitinkantis išraiškos ir susirinkimų laisvės principus. Valdžios institucijos informavo ECRI, jog ruošiantis Nepriklausomybės dienos minėjimui, keletas aukštas pareigas užimančių pareigūnų, taip pat ir Lietuvos Respublikos Prezidentė, Ministras Pirmininkas bei Seimo pirmininkas viešai pasisakė pasmerkdami rasizmą bei skatino toleranciją.
43. ECRI rekomenduoja, kad Lietuvos valdžios institucijos, gerbdamos teisę minėti šalies nacionalinę kovą dėl nepriklausomybės, imtųsi veiksmingų veiksmų, siekdamas užkirsti kelią ar bausti viešas pagyras nacių kolaborantams ar asmenims, kurie dalyvavo genocide, karo nusikaltimuose ar nusikaltimuose žmogiškumui ar viešai demonstruoja simbolius, susijusius su tokiais asmenimis, organizacijomis ar nusikaltimais.
- *Veikla, skatinanti toleranciją*
44. Kalbant apie antisemitizmą, žydų bendruomenė, nors pripažindama vyriausybės įsipareigojimą spręsti šį klausimą, pastebi aiškių gairių nebuvimą bei koordinavimą stoką tarp atitinkamų ministerijų skatinant pagarbą įvairovei per švietimo veiklas.²⁹ Be to, valdžios institucijos nevykdė jokios sąmoningumo skatinimo veiklos nuosavybės atstatymo žydų asmenims ar organizacijoms srityje siekiant išvengti sentimentų antisemitizmui, kaip rekomenduoja ECRI savo paskutinėje ataskaitoje.³⁰
45. ECRI rekomenduoja, kad valdžios institucijos kartu su žydų bendruomene sukurtų sąmoningumo skatinimo strategiją siekiant kovoti su antisemitizmu, ypač nuosavybės atstatymo kontekste.
46. Valdžios institucijos patvirtino, tačiau neįtraukė pilietinės visuomenės į³¹ Nediskriminavimo skatinimo 2012-2014 metų tarpinstitucinį veiklos plano rengimą, kuriame numatoma įvairi tyrimo bei mokymo veikla³² (taip pat ir mokymai policijos pareigūnams, kurie minimi aukščiau). Pilietinės visuomenės organizacijos paminėjo ECRI, kad jų nuomone, Veiksmų plano poveikis yra labai ribotas dėl didelės koordinavimo stokos bei sąsajų tarp įvairių veiklų nebuvimo. Veiklos plano vertinimas nebuvo atliktas. 2015 pradžioje valdžios institucijos patvirtino naują Nediskriminavimo skatinimo 2015-2020 metų tarpinstitucinį veiklos planą³³, kuris apima du pagrindinius komponentus: įvertinti esamą atitinkamų grupių situaciją bei didinti sąmoningumą dėl jų situacijos. Vis dar neaišku, ko buvo pasimokyta įgyvendinant ankstesnį Veiksmų planą ir kaip pilietinės visuomenės organizacijos, su kuriomis šįkart buvo pasitarta rengiant

²⁹ Baltic Times 2014. Lietuvos valdžios institucijos informavo ECRI, kad 2014 m. rudenį vyriausybė ir Lietuvos žydų bendruomenė bei Amerikos žydų komitetas nusprendė įsteigti Lietuvos žydų kultūros ir istorijos komisiją.

³⁰ § 141 iš ECRI 4 ataskaitos apie Lietuvą. Geros valios kompensacijos už žydų religinių bendruomenių nekilnojamąjį turtą įstatymas buvo priimtas 2011 m.

³¹ Sabatauskaitė / Urbonaitė 2014: 34. – Cf. ECRI ankstesnėje rekomendacijoje buvo raginama remti nevyriausybinės organizacijas, kurios didina visuomenės sąmoningumą rasizmo ir rasinės diskriminacijos klausimais ir dirbti glaudžiau su jomis šioje srityje (§§ 209 - 210 iš ECRI 4 ataskaitos apie Lietuvą).

³² Sabatauskaitė / Urbonaitė 2014: 34.

³³ Plano pirminis tikslas buvo sumažinti rasinę diskriminaciją pagrindais, kurie išvardinti Lygių galimybių įstatyme. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija yra vadovaujanti ministerija, tačiau įgyvendinimas taip pat apima kitas vyriausybės institucijas. Apie € 1 400 000 yra skirta plano įgyvendinimui 2015-2017 m., o papildomi € 724 000 bus skirti iš ES lėšų. Žr. Taip pat: Delfi -The Lithuania Tribune 2015; ir LGL 2015: 14.

Planą bus įtrauktos į įgyvendinimą, stebėseną ir naujojo Plano vertinimą. Šios veiklos apima metinius lygybės bei įvairovės apdovanojimus, seminarus, informacines kampanijas bei kitas švietimo veiklas, kuriomis siekiama skatinti toleranciją. Vis tik, nėra nuoseklios strategijos ar priemonės, kuri būtų skirta kovai su rasizmu, homofobijos ar transfobijos skatinimu.

47. ECRI rekomenduoja, kad Lietuvos valdžios institucijos įsteigtų tarpinstitucinę darbo grupę Nediskriminavimo skatinimo 2015-2020 metų tarpinstituciniame veiklos plane. Ši darbo grupė parengtų nuoseklią strategiją, kurios tikslas būtų nuosekliai kovoti su rasizmu bei homofobijos ir transfobijos kurstymu. Šioje grupėje turėtų dirbti atitinkami valdžios atstovai, pilietinės visuomenės organizacijos, taip pat ir be kitų, LGBT bendruomenės atstovai.

3. Smurtas, rasistiniu, homofobiniu ir transfobiniu pagrindu

- Faktai

48. Informacija apie smurtą rasistiniu, homofobiniu ir transfobiniu pagrindais yra renkama teisėsaugos institucijų prie Vidaus reikalų ministerijos, Prokuratūros ir teismų. Tačiau duomenų rinkimo sistema turi trūkumų. Pavyzdžiui, prokuratūra registruoja tik tyrimus padarytus rasistiniais motyvais, susijusius su diskriminacija prieš asmenis bei neapykantos kurstymą (daugiausia veikas, kurios nurodytos Baudžiamojo kodekso Str.169 ir 170, tačiau ne rasistinio smurto atvejus). Todėl duomenys neapima kitų baudžiamųjų nusikaltimų, tokių kaip išpuoliai, kurie buvo įvykdyti dėl rasistinės motyvacijos, net jei tokia motyvacija buvo įtraukta į ikiteisminius tyrimus. Todėl realus smurto, įvykdyto rasistiniu pagrindu, mastas negali būti tiksliai apskaičiuotas iš esamos statistinės informacijos.³⁴ Kai kurios NVO taip pat registruoja rasistiniais, homofobiniais ir transfobiniais pagrindais įvykdytus išpuolius, bet jų stebėsenos darbas nėra pakankamai nuoseklus, kad būtų suvoktas tokių veiksmų mastas Lietuvoje.³⁵

- Smurtas rasizmo pagrindu

49. Lietuvos valdžios institucijos pranešė ESBO Demokratinių institucijų ir žmogaus teisių biurui (ODIHR), kad 2011 m. buvo penki rasistinio smurto atvejai, o 2012 m. buvo pranešta apie septynis rasistinio smurto atvejus.³⁶ Iš jų penki buvo nukreipti prieš istorines mažumas, vienas išpuolis buvo fizinis, vienas kapų išniekinimo, du prieš garbinimo vietas ir vienas viešosios tvarkos pažeidimas. Kiti du išpuoliai buvo prieš užsieniečius, vienas fizinio smurtinio pobūdžio, o kitas viešosios tvarkos pažeidimas naudojant smurtą.³⁷

50. Atrodo, kad išpuoliai prieš istorines mažumas yra dažnesni nei registruojama oficialiuose šaltiniuose. Nors 2012 metais buvo registruotas vienas išpuolis prieš lenkų mažumos teisių gynimo grupę, Europos Žmogaus teisių fondas pranešė apie fizinį išpuolį prieš lenkų moksleivius, kuris nebuvo įtrauktas į oficialią statistiką.³⁸ Panašiai ir 2012 metais, Lietuvos valdžios institucijos neregistravo jokių antisemitinio smurto atvejų.³⁹ Tačiau Koordinacinis kovos su antisemitizmu forumas pranešė apie tariamą išpuolį prieš žydų jaunuolį, kuris dėvėjo tradicinį kostiumą, ir buvo smarkiai sumuštas ir sužeistas grupės jaunuolių iš Šiaurės vakarų Lietuvos.⁴⁰

³⁴ Sabatauskaite 2011: 5.

³⁵ Ibid.: 16.

³⁶ ESBO/ODIHR 2013b: 117-118.

³⁷ Ibid.: 48.

³⁸ Ibid.

³⁹ Ibid.: 64.

⁴⁰ Cituojama: FRA 2013a: 39.

51. Smurtas prieš Romus, kurį įvykdo policijos pareigūnai vykdydami savo pareigas, tariamai buvo dažnas. Tačiau beveik nėra jokių oficialių pareiškimų, nes atitinkami asmenys, atrodo, pakankamai nepasitiki teisėsaugos institucijomis ir bijo atsakomųjų veiksmų. Pasak NVO, rimtų sužeidimų atveju tariamai įvykdytų policijos pareigūnų, romai, tapę aukomis, bijodavo skųstis.⁴¹
52. Kai kurie pabėgėliai, gyvenantys pabėgėlių registracijos centruose ne didžiuosiuose miestuose pranešė apie vietos gyventojų agresyvių elgesį jų atžvilgiu, įskaitant ir apmėtytą akmenimis. Pasak JT Vyriausiojo pabėgėlių komisaro surinktų liudijimų, pabėgėlių nesugebėjimas bendrauti lietuvių, anglų ar rusų kalbomis buvo pagrindinė kliūtis pranešti policijai apie išpuolius bei padidino aukų pažeidžiamumo jausmą. Todėl kai kurie pabėgėliai nepalikdavo registracijos centrų arba tai darydavo tik dienos metu ar grupėmis.⁴² Tačiau pabėgėliai ir paslaugų teikėjai, su kuriais susitiko ECRI delegacija, nurodė, kad smurtas prieš pabėgėlius nėra dažnas reiškinys.

- **Smurtas homofobijos ir transfobijos pagrindu**

53. Visi LGBT ir žmogaus teisių gynėjai susitikę su ECRI delegacija pritarė, kad smurtas homofobijos ir transfobijos pagrindu yra didėjanti problema Lietuvoje. Tačiau apie tokius įvykius oficialių duomenų nėra. Pasak LGBT atstovų taip yra daugiausiai dėl baimės atskleisti LGBT tapatybę ir abejonės, kad policija norės tirti tokius nusikaltimus. 2013 m. ES LGBT tyrimo duomenimis 39% iš 821 respondentų Lietuvoje pasakė, kad jų atžvilgiu buvo panaudotas psichologinis/ seksualinis smurtas ar jiems buvo grasinama smurtu, tačiau tik 16% pranešė apie nusikaltimus iš neapykantos policijai.⁴³ Vietos NVO parengta stebėsenos ataskaita atskleidžia devynis smurto atvejus prieš LGBT asmenis nuo 2013 m. sausio iki lapkričio mėn., įskaitant ir vieną išskirtinio smurto atvejį, keturis išpuolius bei keturis atvejus, kai buvo padaryta žala turtui.⁴⁴ Tačiau 2013 m. valdžios institucijos neužregistravo nei vieno atvejo.
54. Problemos mastas yra nepakankamai suvokiamas dar ir dėl sąmoningumo tarp policijos pareigūnų stokos apie tai, kad svarbu registruoti homofobinę bei transfobines motyvacijas. Jauno vyriškio pavyzdys, kuris buvo sumuštas bare Vilniuje, kai prie jo priėjo smurtautojas ir paklausė: "Ar tu gėjus?", tai įrodo. Kai jis pranešė apie išpuolį, policija nenorėjo jo registruoti kaip homofobijos išpuolio, o, klausydamas aukos liudijimo, tyrėjas tariamai paminėjo, kad jaunuolis buvo užpultas, nes provokavo smurtautoją nepageidaujamomis seksualinio pobūdžio užuominomis.⁴⁵
55. Baimė gyventi atvirai skelbiant LGBT tapatybę didėja dėl smurtinių išpuolių prieš žymius žmones, kurie neslepia savo orientacijos, ypač jei formaliai nėra pranešama, kas motyvavo išpuolį, o smurtautojai nėra sulaikomi bei apkaltinami. Pavyzdžiui, 2014 m. liepos mėn. 24 d. sprogstamasis užtaisas buvo numestas dainininko Ruslano Kirilkino koncerto metu, kuris neslepia savo orientacijos, Linksmakalnio miestelyje. Tai buvo ne pirmas išpuolis prieš muzikantą. 2013 m. vasario mėn. koncerto metu į jį buvo mesti kiaušiniai, kurie pataikė jam į veidą⁴⁶. 2014 m. liepos mėn. pradžioje transseksualo menininko partneris buvo stipriai sumuštas dviejų užpuolikų, kurie taip pat apdegino jo veidą. Jie vartojo homoseksualaus pobūdžio įžeidimus prieš išpuolį⁴⁷.

⁴¹ Sabatauskaite 2011: 17; žr. taip pat: JT CERD 2006: 4.

⁴² Jungtinių Tautų vyriausiasis pabėgėlių komisaras 2014 m.: 50.

⁴³ ES FRA 2013b.

⁴⁴ LGL 2013a: 17 – 28.

⁴⁵ LGL 2013b

⁴⁶ LGL 2014b

⁴⁷ Ibid.

- **Priemonės, kurių imasi valdžios institucijos**

56. Pasak ESBO/ODHIR neapykantos nusikaltimų statistinių duomenų, 2011 m., 2012 m. ir 2013 m. buvo tirta po du atvejus. Iš šešių bylų, pasiekusių teisimą, penkiose asmenys buvo apkaltinti, ir tai sudaro 40% iš 15 per tą laikotarpį policijos užregistruotų atvejų.⁴⁸
57. Valdžios institucijos praneša, kad pagal Nediskriminavimo skatinimo 2012-2014 metų tarpinstitucinį veiklos planą buvo rengiami mokymo kursai policijos pareigūnams, prokurorams ir teisėjams apie rasizmo, homofobijos ir transfobijos pagrindais vykdomą smurtą.⁴⁹ Nors tokio mokymo vertinimas nėra atliktas, atrodo, kad tendencija tirti smurto atvejus, padarytus rasistiniu pagrindu veiksmingiau, įskaitant ir nusikaltimus prieš nuosavybę, didėja. Pavyzdžiui, vandalizmo prieš sinagogą atveju, smurtautojas buvo greitai nustatytas, vyko tyrimas ir jam buvo priteista piniginė bauda. Tačiau to paties negalima pasakyti apie homofobiniu ir transfobiniu pagrindu padarytus smurtinius išpuolius. Ikitiesminis tyrimas dėl 2013 m. homofobijos išpuolio prieš jaunuolį Vilniuje (žr. § 54) buvo nutrauktas 2014 m. pradžioje remiantis tuo, kad buvo neįmanoma nustatyti smurtautojo. Kauno Policijos komisariatas tyrė 2014 m. bylą dėl išpuolio prieš homoseksualų dainininką Ruslaną Kirilkiną (žr. § 56), tačiau tyrimo baigtis dar nėra žinoma. 2013 metų kiaušinių mėtymo išpuolio vykdytojas iki šiol nėra nustatytas.⁵⁰
58. Policijoje yra įdiegtas vidaus skundų mechanizmas, pagal kurį yra nagrinėjami skundai asmenų, tariamai tapusių policijos pareigūnų rasistinių ir/ ar homofobinių, transfobinių išpuolių aukomis. Tačiau nėra nepriklausomo specializuoto policijos skundų mechanizmo, kuriuo galėtų pasinaudoti asmenys, kurių nepasitikėjimas policijos paslaugomis užkerta jiems kelią pateikti skundą.
59. ECRI rekomenduoja, kad policijos pareigūnai, prokurorai ir teisėjai būtų toliau mokomi kaip kovoti su rasistiniais, ir ypač homofobiniais ir transfobiniais smurto išpuoliais. Tai turėtų apimti geresnes procedūras, kurios padėtų atpažinti šališkas motyvacijas bei pasitikėjimo stiprinimo priemonės tarp policijos ir mažumos atstovų bei LGBT grupių. ECRI taip pat rekomenduoja įdiegti nepriklausomą policijos skundų tarnybą, kuriai būtų pavesta tirti, inter alia, kaltinimus rasistiniu ir/arba homofobiniu ir transfobiniu smurtu, kurie yra įvykdyti teisės saugos pareigūnų.

4. Integracijos politikos kryptys

60. Lietuva patvirtino integracijos politikos kryptis tik dviejų grupių atžvilgiu, t.t. romų bei tarptautinės apsaugos gavėjų, o tai apima pabėgėlius bei asmenis, kuriems buvo suteikta papildoma apsauga.

- **Romai**

61. Romų, gyvenančių Lietuvoje, skaičius yra nuo 2 000 iki 2 500, o didžiausios bendruomenės yra Vilniuje ir Kaune ar aplink. Prisimenant nepatenkinamus buvusių programų pasiekimus, įskaitant ir Romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2012-2014 metų veiksmų planą, valdžios institucijos parengė naują Romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2015 – 2020 metų veiksmų planą (toliau: Veiksmų planas), kuris apima, inter alia, priemones būsto, švietimo, užimtumo ir sveikatos srityje.⁵¹

---

⁴⁸ ESBO/ODIHR 2013a.

⁴⁹ Rekomendacijos CM/Rec (2010)05 stebėsena, Lietuvos atsakymas, 2.1 punktas.

⁵⁰ LGL 2014b.

⁵¹ Lietuvos Kultūros ministerija 2015 m. Valdžios institucijos informavo ECRI, kad naujasis Veiksmų planas buvo priimtas ir atitinka Europos Komisijos 2011 m. balandžio mėn. 5 Komunikatą dėl ES romų integracijos nacionalinių strategijų plano iki 2020 m. (COM (2011) 0173), pagal kurį kiekviena ES valstybė narė turėtų patvirtinti Romų integracijos dokumentą.

62. Veiksmų plane yra numatytos trys priemonės būsto srityje: gerinti prieigą prie būsto pažeidžiamoms visuomenės grupėms, įskaitant ir romus; organizuoti susitikimus tarp savivaldybių ir romų bendruomenės dėl naujų socialinio būsto suteikimo formų; teikti teises konsultacijas būsto klausimais.⁵² ECRI džiaugiasi, kad būstas dabar yra įtrauktas į Veiksmų planą. Šiai sričiai reikėjo skirti skubą dėmesį prieš keletą metų, tačiau ji nebuvo įtraukta į ankstesnį 2012-2014 metų Veiksmų planą, nepaisant 2011 metais pateiktų ECRI rekomendacijų.⁵³ Europos Socialinių teisių komitetas taip pat atkreipė dėmesį 2011 m. Išvadose, kad Romų bendruomenė patiria didžiulę diskriminaciją būsto srityje, nes daugelis jos narių gyvena izoliuoti geto tipo kvartaluose, kur gyvenimo ir būsto sąlygos yra prastos.⁵⁴ Manoma, kad keletas šimtų romų gyvena Kirtimų gyvenvietėje netoli Vilniaus oro uosto sunkiomis sąlygomis, daugelis medinėse lūšnose. Tai vienintelė tokio pobūdžio gyvenvietė Baltijos šalyse.⁵⁵ Daugelis gyventojų gyvena neregistruotuose būstuose, kuriose trūksta tualetų, kai kur nėra tekančio vandens ar elektros.⁵⁶ Pastaraisiais metais Vilniaus miesto savivaldybė kelis kartus informavo Kirtimų gyventojus apie jų greito iškeldinimo planus, nepasikonsultavus ar nesuteikus tinkamo alternatyvaus būsto.⁵⁷ Kirtimų gyventojai ir pilietinės visuomenės organizacijos tvirtino ECRI delegacijos vizito metu 2015 metų pradžioje, kad tokie grasinimai tęsiasi ir išlieka rimta problema.
63. Nors trys pagrindinės į Veiksmų planą įtrauktos priemonės paliečia pačius svarbiausius būsto klausimus, priemonės yra per daug abstrakčios. Neaišku, kaip pirmąją priemonę bus pagerinta prieiga prie būsto romams. Pagal atitinkamus vertinimo kriterijus Veiksmų plane nelegalių pastatų skaičius Kirtimuose turi būti sumažintas nuo 77 pastatų 2015 metais iki 55 pastatų 2020 metais įteisinant pastatus ar suteikiant socialinį būstą.⁵⁸ Tai nebloga pradžia bei tokiu būdu yra atsižvelgiama į 2011 metų ECRI rekomendacijas, tačiau šis tikslas siekia tik trečdaliu sumažinti nelegalių pastatų skaičių gyvenvietėje, ir nesuteikia jokių sprendimų esantiems asmenims kalbant apie jų pastatų įteisinimą ar gyvenimo sąlygas, pavyzdžiui, gerinant prieigą prie vandens, sanitarijos ar elektros. Kalbant apie antrąją priemonę, ECRI pastebi, kad Lietuvoje trūksta socialinio būsto ir kad jis yra skiriamas savivaldybių ir negali būti reguliuojamas tarpinstitucinės Romų reikalų darbo grupės nacionaliniu lygiu. Tai rodo, apie Vilniaus savivaldybės įsitraukimo svarbą šiame darbe kaip buvo rekomenduota paskutinėje ECRI ataskaitoje, tačiau to dar nebuvo pasiekta.⁵⁹ Nors pažeidžiami asmenys gali gauti valstybės išmoką nuomotis privatų būstą, romai, su kuriais susitiko ECRI delegacija pranešė, kad jie dažnai patiria didžiulę diskriminaciją bandydami išsinuomoti būstą privačioje rinkoje. Trečioji priemonė nėra siejama su prieigos prie būsto gerinimo rezultatu. Veiksmų plane yra nustatytas tikslas gerinti prieigą prie būsto Veiksmų plane, taip pat yra numatytas tikslas suteikti 300 teisinių konsultacijų būsto klausimais per metus, tačiau nėra nurodyta, kokį poveikį tokios konsultacijos padarys esamo būsto įteisinimo ar alternatyvaus būsto užtikrinimo srityse. Tik konsultacijų numatymas vargu ar gali būti pakankama priemonė sprendžiant būsto problemą.

---

⁵² Lietuvos Kultūros ministerija 2015 m., priedas 1: 9-10.

⁵³ § 118 iš ECRI 4 ataskaitos apie Lietuvą.

⁵⁴ Europos Socialinių teisių komitetas 2012: 707 – 710.

⁵⁵ Šukevičiūtė / Bakker 2013: 3.

⁵⁶ Ibid.: 8.

⁵⁷ Europos Romų teisių centras 2012.

⁵⁸ Lietuvos Kultūros ministerija 2015 m., priedas 2: 6.

⁵⁹ Tai buvo vienas ECRI 2011 m. prioritetinių rekomendacijų aspektas. Žr. taip pat § 69 žemiau.

64. Sveikatos apsaugos sritis nebuvo įtraukta į ankstesnį Veiksmų planą, tačiau dabartiniame jau yra. Priemonės apima skiepų aprėpties studiją bei tolimesnius bendruomenės seminarus, mokymus sveiko gyvenimo ir higienos klausimais.⁶⁰ Tačiau nėra kalbama apie dvi pagrindines kliūtis siekiant užtikrinti prieigą prie sąžiningos sveikatos priežiūros. Pirmoji yra susijusi su tuo, kad dauguma romų neturi sveikatos draudimo. Remiantis 2011 metų gyventojų surašymu iš Sveikatos draudimo registro, beveik ketvirtadalis (24%) Lietuvos romų neturi sveikatos draudimo, tuo tarpu, kai šis skaičius tarp visų Lietuvos gyventojų sudaro tik 9%. Pasak vietos klinikos, beveik trečdalis (32.5%) Kirtimų gyventojų neturėjo sveikatos draudimo 2014 metais. Tai, kad veiksmų plane nėra minimos šios problemos, stebina, suvokiant, kad ši informacija yra įtraukiama į situacijos analizę.⁶¹ Antroji kliūtis romams sveikatos paslaugų srityje yra paplitęs diskriminuojantis elgesys jų atžvilgiu sveikatos priežiūros sistemoje. Nors ECRI negali nustatyti diskriminacijos lygio sveikatos priežiūros srityje, yra akivaizdu, kad vien suvokimas, kad diskriminacija gali būti, yra pakankama priežastis romams nesinaudoti sveikatos priežiūros paslaugomis. Sveikatos ministerijos nuomonė⁶², kad romai nėra diskriminuojami sveikatos priežiūros sektoriuje, nėra pakankamas atsakas į šią problemą. Nevykdant (i) tyrimų dėl to, ar šioje srityje gali būti diskriminacija, (ii) tinkamų prevencijos priemonių, tokių kaip personalo mokymai bei veiksmingo skundų mechanizmo ir (iii) informavimo veiklos romų bendruomenėse, ši kliūtis gerinant sveikatos priežiūrą romams nebus įveikta.
65. Švietimo srityje Veiksmų plane yra keletas priemonių, susijusių su ikimokykliniu, viduriniu bei suaugusiųjų mokymu, o tai apima informavimo veiklas bendruomenėse, mokytojų mokymus bei tolimesnės pagalbos teikimą švietimo srityje, taip pat ir mokytojų padėjėjų darbą.⁶³ Pagrindinis buvusio veiksmų plano akcentas buvo mažinti socialinę atskirtį ir didinti romų dalyvavimą Lietuvos visuomenėje per geresnį romų vaikų ir suaugusiųjų švietimą. Šioje srityje buvo atlikta romų vaikų integracijos į švietimo sektorių peržiūra, taip pat buvo suteikta atitinkama švietimo paramos veikla ikimokyklinio švietimo srityje romų vaikams ir suaugusiems. Be to, mokymo priemonės romų istorijos ir kultūros temomis buvo parengtos siekiant kovoti su stigmatizacija.⁶⁴ Šios veiklos buvo geros, tačiau ribotos ir gera pradžia geresnei romų integracijai į švietimo sistemą. ECRI džiaugiasi naujomis priemonėmis, kurios kuria bei plėtoja veiklas, kurios buvo vykdomos pagal ankstesnį Veiksmų planą.
66. Kalbant apie ikimokyklinį ugdymą, ECRI pastebi, kad 2013 m., 66.1% Lietuvos vaikų nuo vienerių iki šešerių metų amžiaus lankė ikimokyklines švietimo įstaigas, 89.5% vaikų šešerių metų įgijo priešmokyklinį ugdymą. Atitinkamas lankomumas tarp romų vaikų abiejose kategorijose buvo apie 20%, iš kurių du trečdaliai lankė įstaigas, į kuriasėjo tik romų vaikai.⁶⁵ Naujajame veiksmų plane yra trys priemonės, skirtos kovoti su šia problema: romų šeimų informavimo veikla; teisės į ikimokyklinį ugdymą skatinimas; ikimokyklinio ugdymo organizavimas Romų bendruomenės centre Vilniuje.⁶⁶ Tačiau numatomas tokių veiklų rezultatas yra padidinti romų bendruomenės lankomumą ikimokyklinio ugdymo įstaigose iki 50%, o tai yra daug mažiau nei visoje visuomenėje. Be to, nors pirmosios dvi priemonės apima svarbias sritis, jos išlieka per daug abstrakčios ir nerodo jokių sprendimų. Trečioji priemonė remiasi įsisteigusia

⁶⁰ Lietuvos Kultūros ministerija 2015 m., priedas 1: 6.

⁶¹ Lietuvos Kultūros ministerija 2015: 5.

⁶² Kaip pranešta žodžiu ECRI delegacijai vizito metu 2015 m. vasario mėn.

⁶³ Lietuvos Kultūros ministerija 2015, Priedas 1: 3.

⁶⁴ Lietuvos Kultūros ministerija 2012. – Žr. taip pat: Europos komisija 2014: 37.

⁶⁵ Lietuvos Kultūros ministerija 2015: 3-4.

⁶⁶ Lietuvos Kultūros ministerija 2015, Priedas 1: 1-2.

romų bendruomenės institucija, kuri yra labai aktyvi šioje srityje, tačiau reikia pastebėti, kad ji tik teikia paslaugas romų vaikams, nes yra įsikūrusi Kirtimuose. Poreikis padidinti galimybes romų vaikams lankyti ne atskiras ikimokyklinio ugdymo įstaigas nėra įtrauktas į veiksmų planą.

67. Suaugusiųjų švietimo srityje, kas yra svarbus romų integracijos skatinimo elementas į darbo rinką, Veiksmų plane numatomos naudingos priemonės, tokios kaip Lietuvių kalbos pamokos bei IT kursai. Tačiau šie kursai bus organizuojami tik Vilniuje ir ECRI norėtų atkreipti valdžios institucijų dėmesį į rekomendaciją, kuri buvo pateikta § 97 2011 m. ataskaitoje apie Lietuvą, kurioje ji priminė, kad Veiksmų planas turi apimti visus romus, gyvenančius Lietuvoje. Be to, į planą yra įtraukta svarbi pradinio ir vidurinio išsilavinimo ir kvalifikacijų siekimo sritis, tačiau nėra numatyta konkrečių veiksmų, skirtų romų suaugusiųjų mobilizacijai.⁶⁷ Taip pat daugelis priemonių romų integracijos į darbo rinką srityje⁶⁸ nėra pritaikytos romų bendruomenės poreikiams, tai labiau yra bendro pobūdžio veiklos, skirtos bedarbiams. Bedarbystė tarp romų yra ypač didelė. Pasak kai kurių šaltinių, romai, dirbantys nuolatinį darbą šalies ūkyje sudaro mažiau nei 10%.⁶⁹ ECRI pateikė atskiras rekomendacijas šioje srityje 2011 m. ataskaitoje⁷⁰, kurios apėmė profesinio mokymo programų tąsą bei plėtrą romams bei registracijos Darbo biržoje procedūros paprastinimą ir skatinimą, tačiau šios priemonės nebuvo įtrauktos nei į ankstesnį Romų Veiksmų planą,⁷¹ nei į dabartinį.
68. Keletas pilietinės visuomenės ir ypač romų grupių minėjo ECRI delegacijai, kad nors su jomis buvo konsultuojamasi naujojo Romų integracijos 2015-2020 m. Veiksmų plano rengimo metu, jų indėlis dažnai buvo atmetamas be diskusijos ar paaiškinimo. Pasak keleto romų bendruomenės lyderių, tai kad buvusiais planais nebuvo pasiekta rezultatų buvo todėl, kad romai nebuvo pakankamai įsitraukę į planavimą bei plano įgyvendinimą, o tai dažnai reiškė, kad nebuvo suvokti jų poreikiai.⁷²
69. Viena iš ECRI 2011 metų prioritetinių rekomendacijų buvo įsteigti tarpinstitucinį padalinį romų klausimams siekiant paskatinti valdžios institucijų, atsakingų už romų integracijos programas, koordinavimą. Ypač reikia stiprinti koordinavimą su Vilniaus miesto savivaldybe.⁷³ Valdžios atstovai įsteigė tarpinstitucinę darbo grupę, kuri nuolat susitikdavo vadovaujant Kultūros ministerijai ir koordinavo valstybės institucijų veiklas romų integracijos klausimais, tačiau Vilniaus savivaldybė toje grupėje nedalyvavo. 2014 metų išvadose dėl rekomendacijų įgyvendinimo ECRI pabrėžė, jog ji tikisi, kad nacionalinės valdžios institucijos naudosis savo galia pakviesti Vilniaus Savivaldybę siekiant dirbti kartu geresnės romų integracijos labui,⁷⁴ tačiau tai dar neįvyko ir tam skirtos priemonės nėra įtrauktos į Veiksmų planą.
70. 2011 metais ECRI taip pat rekomendavo, kad valdžios institucijos užtikrintų pakankamą finansavimą Romų integracijos programai.⁷⁵ Romų veiksmų plano 2012-2014 m. finansavimas padidėjo nuo 647 000 Lt (187 500 €) 2012 metais iki 1 400 000 Lt (406 000 €) 2013 metais. Tačiau 2013 m. tik 400 000 Lt (116

---

⁶⁷ Ibid.: 5.

⁶⁸ Ibid.: 7-8.

⁶⁹ Šukevičiūtė / Bakker 2013: 6.

⁷⁰ § 123 iš ECRI 4 ataskaitos apie Lietuvą.

⁷¹ Ankstesniame Veiksmų plane beveik nebuvo kalbama apie informacijos sklaidą dėl esamų bendrųjų integravimo į darbo rinką priemonių. Žr.: Kultūros ministerija 2012, II dalis, 1.3.1 priemonė.

⁷² Sabatauskaitė / Urbonaitė 2014: 2.

⁷³ § 94 iš ECRI 4 ataskaitos apie Lietuvą.

⁷⁴ ECRI 2014: 5.

⁷⁵ § 94 iš ECRI 4 ataskaitos apie Lietuvą.

000 €), mažiau nei 30%, buvo skirta iš Lietuvos valstybės biudžeto. Likusi suma buvo skirta iš ES finansavimo priemonių. Šis santykis buvo panašus ir 2012 m. Abiem metais 10% metinio Veiksmų plano liko nefinansuojama.⁷⁶ ECRI vizito metu valdžios institucijos negalėjo pateikti informacijos apie naujo 2015-2020 metų Veiksmų plano visą finansavimo lygį. ECRI pažymi, kad tik kai kurios iš išdėstytų priemonių turi numatytą biudžetą. Būsto srityje, pavyzdžiui, yra finansuojama tik trečia priemonė; tuo tarpu, sveikatos priežiūros srityje finansuojama tik skiepų aprėpties studija, bet nei viena iš informavimo veiklų nėra finansuojama.

71. ECRI primygtinai rekomenduoja, kad valdžios institucijos Romų integracijos 2015-2020 metų veiksmų plane spręstų sudėtingą romų būsto klausimą, inter alia (i) bendradarbiaudami glaudžiau su ir finansiškai remdami atitinkamas vietos valdžios institucijas, ypač Vilniaus miesto savivaldybę, teiktų pakankamą socialinį būstą pažeidžiamiesiems romų bendruomenės nariams; ir (ii) dirbtų su nuomos agentūromis ir privataus būsto savininkų asociacijomis ir taip kovotų su išankstinėmis nuostatomis romų atžvilgiu privačiame būsto rinkos sektoriuje. Be to, prisimindami 2011 metų rekomendaciją dėl Kirtimų gyvenvietės ir išreikšdami susirūpinimą, kad nuo to laiko nebuvo imtasi jokių žingsnių suteikti tinkamą būstą šiai bendruomenei, ECRI primygtinai rekomenduoja, kad valdžios institucijos kuo greičiau imtųsi veiksmų ir suteiktų tinkamą būstą šiai bendruomenei, o iki to laiko užtikrintų, kad nebūtų vykdomi išskeldinimai ir būtų suteiktos būtinos viešosios paslaugos Kirtimų gyvenvietės gyventojams.
72. ECRI primygtinai rekomenduoja, kad valdžios institucijos atsižvelgtų į prieš tai esančiuose punktuose nurodytus trūkumus įgyvendinant ir, jei būtina, pakeičiant Romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2015 – 2020 metų veiksmų planą. Valdžios institucijos turėtų, inter alia, užsakyti nepriklausomą romų diskriminacijos sveikatos sektoriuje vertinimą, kuris taptų ateities veiksmų pagrindu bei sumažinti romų, neturinčių sveikatos draudimo, skaičių. Taip pat reikia sustiprinti pagalbą romams švietimo veiklos srityje ir siekti padidinti romų vaikų skaičių dalyvaujančių ikimokykliniame ugdyme iki to lygio, kuris yra visuomenėje, skatinant bendras ikimokyklines veiklas. Be to, valdžios institucijos turėtų imtis daugiau tikslinių priemonių, remdamos romų integraciją į darbo rinką (žr. § 123 iš ECRI 2011 m. ataskaitos), tokias kaip profesinio mokymo veiklos plėtra, kuri būtų skirta romų bendruomenei, bei romų registracijos supaprastinimą bei skatinimą registruotis Darbo biržoje, taip pat suaugusiųjų švietimo kursų plėtrą romams už Vilniaus ribų. Be to, valdžios institucijos turėtų užtikrinti, kad Veiksmų planas būtų visiškai finansuojamas.

- **Pabėgėliai bei papildomos apsaugos gavėjai**

73. Pasak JT Vyriausiojo pabėgėlių komisaro, Lietuvoje sulaukiama daugiausiai prieglobsčio prašymų iš visų Baltijos šalių. Pastaraisiais metais pagrindinės prieglobsčio prašytojų kilmės šalys buvo Afganistanas, Ukraina, Gruzija ir Rusija. 2014 m. pabaigoje 1 007 pabėgėliams bei asmenims buvo suteikta papildoma apsauga Lietuvoje.⁷⁷
74. Pripažinti pabėgėliai, o taip pat asmenys, kuriems buvo suteikta papildoma apsauga⁷⁸, turi teisę į ribotą pagalbą, kuri yra dalis valstybės finansuojamos integracijos programos. Ji apima įprastines socialinės apsaugos išmokas pragyvenimui, išmoką būsto nuomai bei komunalinėms išlaidoms (vandeniui, elektrai, dujoms), sveikatos apsaugą, Lietuvių kalbos kursus bei pagalbą ieškant darbo. Integracijos programa yra dviejų etapų – integracinė pagalba registracijos centruose bei pagalba integruojantis savivaldybėse. Tie, kurie

⁷⁶ ECRI 2014: 5.

⁷⁷ JT Vyriausiasis pabėgėlių komisaras 2015.

⁷⁸ Taip pat žr. § 77 esantį žemiau.

nedalyvauja pradinuose integracinės programos etapuose, vykdomuose priėmimo centruose gali negauti pagalbos integracijai savivaldybėse.⁷⁹

75. Lietuvos valdžios institucijos informavo ECRI apie pradėtą bandomąjį projektą pabėgėliams ir asmenims, kuriems buvo suteikta papildoma apsauga, kuriuo siekiama nukreipti šiuos asmenis tiesiogiai į bendruomenes, o ne reikalauti, kad jie dalyvautų pradiniam integracijos etape registracijos centruose, kurie yra atokiose šalies vietovėse ir dažnai buvo kritikuojami pabėgėlių teisių gynimo grupių, dėl to, kad ne skatina, o trukdo integracijos pastangoms. Priklausomai nuo pradinių bandomojo projekto rezultatų, valdžios institucijos galbūt svarstys galimybę atsisakyti privalomo buvimo registracijos centruose. ECRI sveikina šį žingsnį ir norėtų paraginti valdžios institucijas tęsti politikos kryptis, kurios padėtų pabėgėlių ir asmenų, kuriems suteikta papildoma apsauga, integracijai bendruomenių lygiu.⁸⁰
76. Švietimas yra svarbus sėkmingos integracijos elementas. ECRI pastebi, kad pabėgėlių ir asmenų, kuriems suteikta papildoma apsauga, vaikai ar nelydimi nepilnamečiai, kuriems buvo suteiktas toks statusas gali gauti nemokamą pradinį bei vidurinį išsilavinimą kaip ir Lietuvos piliečiai. Jie taip pat turi teisę lankyti lietuvių kalbos kursus, tačiau buvo nusiskundimų iš nevyriausybinų organizacijų, dirbančių su pabėgėliais, kad tokių pamokų nėra pakankamai ar jos siūlomos ne visada. Vaikai, kuriems yra 16 ar daugiau metų nebeturi teisės į finansinę paramą, kad tęstų savo išsilavinimą. Be to, pabėgėliai bei papildomos apsaugos gavėjai neturi teisės gauti stipendijų universiteto studijoms, kurias gali gauti Lietuvos studentai, taip pat jiems, kaip ne Lietuvos arba ne ES piliečiams yra taikomas didesnis mokestis už mokslą bei apgyvendinimą. Šie veiksniai yra rimtos kliūtys šiai asmenų grupei gauti tinkamą išsilavinimą, ypač kalbant apie sunkią socialinę bei ekonominę situaciją bei papildomų paramos priemonių nebuvimą. Šių problemų sprendimas gali ne tik padėti geresnei integracijai bet ir sustiprinti šios grupės indėlį į Lietuvos visuomenę.
77. Svarbi pažanga buvo padaryta asmenų, kuriems suteikta papildoma apsauga, atžvilgiu. Ši grupė anksčiau buvo iš esmės neįtraukta į socialinės apsaugos sistemą. Jie tik turėjo teisę gauti socialines išmokas, tokias kaip priedas prie pajamų pirmųjų metų gyvenimo registracijos centre laikotarpiu.⁸¹ Teisę į visą sveikatos apsaugą turėjo tik tam tikros pažeidžiamų asmenų grupės, tuo tarpu, kai kiti papildomos apsaugos gavėjai turėjo teisę į skubiąją medicinos pagalbą tiek gyvenimo registracijos centruose metu, tiek po to.⁸² Šioje srityje buvo padaryta keletas svarbių pakeitimų per pastaruosius metus, t.y. Sveikatos draudimo įstatymo pataisos, priimtose 2013 m. spalio 1 d., kuriomis buvo įgyvendinta viena paskutinėje ataskaitoje pateikta ECRI prioritėtinė rekomendacija Lietuvai bei Socialinės paramos Piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunantiems šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymo, priimto 2011 m. gruodžio 1 d., pakeitimai. Šiomis teisės priemonėmis buvo užtikrinta papildomos apsaugos gavėjams lygiomis teisėmis su Lietuvos piliečiais visapusiškos sveikatos paslaugos bei priedai prie pajamų, kurie yra skiriami mažas pajamas gaunantiems asmenims. ECRI vertina didelį pažangą integracijos paramos srityje asmenims, kuriems suteikta papildoma apsauga. Tačiau kai kurios išmokos, kurias numato socialinės apsaugos įstatymai, nėra prieinami šiai grupei, ypač išmokos bei paslaugos, skiriamos asmenims su negalia pagal Valstybinių šalpos išmokų įstatymą.

---

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ Lietuvos valdžios institucijos informavo ECRI, kad pagal Užsieniečių teisinio statuso įstatymą, pagal Migracijos departamento sprendimą prieglobsčio prašytojai, jei jis/ ji pageidauja, gali būti leidžiama apsigyventi, kur nori.

⁸¹ § 176 iš ECRI 4 ataskaitos apie Lietuvą.

⁸² Ibid., §175.

78. ECRI visad manė, kad socialinė integracija yra gerinama skatinant šeimos susijungimo galimybes. Teigiama pažanga šioje srityje buvo padaryta Užsieniečių teisinės padėties įstatymo pataisomis, kurios nuo 2015 m. gegužės 1 d. numato šeimos susijungimą papildomos apsaugos gavėjams, kurie turi tas pačias teises kaip ir pabėgėliai šioje srityje.

79. ECRI rekomenduoja Lietuvos valdžios institucijoms, kad imtųsi žingsnių gerinant paramą pabėgėlių bei papildomos apsaugos gavėjų vaikams bei nelydimiems nepilnamečiams švietimo srityje (i) užtikrinant pakankamas lietuvių kalbos pamokas; (ii) tęsiant finansinę paramą vaikams, kad jie galėtų įgyti vidurinį išsilavinimą ir (iii) suvienodinant mokesčių už universiteto studijas bei suteikiant teisę gauti stipendijas, kurias gali gauti Lietuvos studentai. Be to, ECRI rekomenduoja, kad papildomos apsaugos gavėjai turėtų teisę į tas pačias socialines paslaugas ir išmokas, ypač negalios išmokas, kaip ir pabėgėliai.

- **Lenkų ir rusų mažumos**

80. Lenkų ir rusų mažumos yra pačios didžiausios istorinės etninės mažumos šalyje, kurios sudaro atitinkamai beveik 6.6% (apie 200 000) ir 5.8% (apie 175 000) gyventojų skaičiaus.^{83 84} Pasak Lietuvos valdžios institucijų, šių mažumų pagrindinė kliūtis socialinei integracijai yra nepakankamos lietuvių kalbos žinios. ECRI norėtų priminti, kad nacionalinės kalbos mokymas ir mažumos kalbos žinios yra teisėti tikslai, kurių galima siekti pagal Mažumų švietimo strategiją.⁸⁵ Tačiau kyla abejonių, ar šie žingsniai, kurių imasi Lietuvos valdžios institucijos šiuo požiūriu, padeda šių mažumų integracijai.

81. 2011 m. buvo numatytas suvienodintas vidurinio išsilavinimo brandos egzaminas, kuriuo buvo panaikintos anksčiau galiojusios specialiosios nuostatos⁸⁶ vaikams, kurių gimtoji kalba yra ne lietuvių, ypač aktualios lenkų ir rusų mažumoms. Buvo išsakytas susirūpinimas dėl labai trumpo pereinamojo laikotarpio numatant lietuvių kalbą kaip vienintelę egzaminų kalbą.⁸⁷ Vietoje iš pradžių numatytų nuo septynerių iki aštuonerių metų, kurių reikia siekiant užtikrinti visapusišką lietuvių kalbos mokymą mažumų vaikams vidurinio išsilavinimo lygmenyje, pereinamasis laikotarpis buvo sutrumpintas iki dviejų metų. Lietuvių kalbos pamokų skirtumas vaikams, kurie iki šiol buvo mokomi daugiausia lenkų ir rusų kalbomis, palyginus su lietuviškose mokyklose mokomais, yra apie 700 valandų. Pereinamuoju laikotarpiu buvo numatytos nuolaidos kai kuriuose egzaminuose moksleiviams (pvz. trumpesni rašiniai), tačiau tai pasirodė besąs lygių galimybių principo pažeidimas bei Lietuvos Aukščiausias teismas pripažino šią nuostatą prieštaraujančia Konstitucijai 2013 m. birželio 18 d.⁸⁸

82. ECRI rekomenduoja, kad Lietuvos valdžios institucijos imtųsi neatidėliotinių priemonių, pasitarę su atitinkamomis suinteresuotomis pusėmis ir užtikrintų, kad būtų visiškai atsižvelgta į mažesnę lietuvių kalbos pamokų skaičių moksleiviams, kurių gimtoji kalba yra ne lietuvių, taikant vieningą kalbos egzaminą.

⁸³ Pagal 2011 m. gyventojų surašymą. Šaltinis: Lietuvos statistika 2013 m.

⁸⁴ Šiuo metu nėra jokio tautinių mažumų įstatymo. Ankstesnis įstatymas galiojo tik iki 2010 m. ir Seimas dar nepriėmė naujo.

⁸⁵ Šioje srityje taip pat žr. Europos Tarybos tautinių mažumų apsaugos patariamojo komiteto darbą, ypač trečią nuomonę apie Lietuvą 2014 m.

⁸⁶ Š§ 150 – 153 iš ECRI 4 ataskaitos apie Lietuvą.

⁸⁷ ECRI mano, kad klausimai, susiję su teise į švietimą mažumos kalba, gali geriausiai būti sprendžiami Nacionalinių mažumų pagrindų konvencijos kontekste (FCNM). Žr.: Europos Taryba, Nacionalinių mažumų pagrindų konvencijos patariamasis komitetas 2014 m.

⁸⁸ Cf. Nacionalinių mažumų pagrindų konvencijos patariamasis komitetas 2014: 7. – Žr. taip pat: Lithuania Tribune internetu 2014a. ECRI informavo valdžios institucijos, kad nors egzaminų užduotys buvo tos pačios, bus taikoma skirtinga vertinimo sistema raštingumui bei kalbos raiškai mažumų vaikų egzaminams iki 2020 m.

II. Lietuvai būdingos temos

1. Tarpinės tolesnės ketvirtojo vertinimo rekomendacijos

83. Trys tarpinio laikotarpio tolesnės rekomendacijos iš ECRI ketvirtosios vertinimo ataskaitos yra aptariamose atitinkamose teminiuose skyriuose (žr. §§ 35, 69, 70 ir 77).

2. Klausimai, susiję su nepriklausomų institucijų, kurioms patikėta kovoti su rasizmu ir rasine diskriminacija, veiksmingumu, kaip nurodyta ECRI Bendrų veiklos krypčių rekomendacijose Nr. 2 ir 7

84. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba (toliau: Kontrolieriaus tarnyba) yra nacionalinė kovos su diskriminacija institucija, stebinti Lygių galimybių įstatymo taikymą. Kontrolierius yra skiriamas Parlamento penkerių metų kadencijai. Kontrolierius turi teisę skirti sankcijas dėl Lygių galimybių įstatymo pažeidimų. Pagal Administracinių teisės pažeidimų kodeksą Str. 41(6), galima skirti nuo 28 € iki 579 € baudą. Jei tas pats pažeidimas pasikartoja, bauda gali siekti iki 1 158 €. Tačiau praktikoje Kontrolierius dažniausiai pateikia neprivalomą rekomendaciją nutraukti diskriminacinius veiksmus, nepaisant ECRI § 57 rekomendacijos, ketvirtojo vertinimo apie Lietuvą metu, pagalvoti apie visas įmanomas sankcijas, priklausomai nuo pažeidimo sunkumo.

85. Kontrolierius neturi teisės inicijuoti bylų teisme, kaip rekomenduoja ECRI GPR Nr. 7, § 24 ir § 55 ECRI ketvirtojoje ataskaitoje apie Lietuvą, išskyrus, kai institucija pagal Administracinio proceso kodeksą, 110(1) str. turi teisę kreiptis į administracinį teismą peržiūrai dėl to, ar administracinis teisės aktas neprieštarauja atitinkamam kitam teisės aktui. Kontrolierius gali dalyvauti kaip ekspertas liudytojas, tačiau negali tiesiogiai teikti pagalbos diskriminacijos aukoms ir perduoti bylos teismui. Kontrolierius gali pateikti reikiamą medžiagą valstybės prokurorams, jei yra baudžiamojo nusikaltimo požymių.

86. Lygių galimybių įstatymas nenumato priemonių, skirtų apsaugoti asmenis, kurie praneša apie diskriminacijos atvejus, nuo atsakomųjų veiksmų, kaip rekomenduoja ECRI GPR Nr. 7, § 27.

87. ECRI rekomenduoja, kad Lygių galimybių įstatymas būtų pakeistas ir apimtu priemonės, kuriomis ginami asmenys, pranešantys apie diskriminacijos atvejus ir liudytojai bei leisti Kontrolieriui perduoti bylas teismui. ECRI rekomenduoja, kad Kontrolierius pasinaudotų visomis galimomis sankcijomis priklausomai nuo pažeidimo sunkumo.

3. Politikos kryptys, skirtos kovoti su diskriminacija bei netolerancija LGBT asmenų atžvilgiu⁸⁹

- Faktai

88. Nėra oficialių duomenų apie LGBT asmenų skaičių Lietuvoje. Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo 5 str. draudžia apdoroti duomenis, susijusius su asmens sveikata ar seksualiniu gyvenimu be asmens sutikimo.⁹⁰ Gyventojų ir ūkių surašymo metu 2011 m. buvo užregistruotos tik 24 tos pačios lyties šeimos.⁹¹ Vietos NVO praneša, kad tai nėra tikrovę atspindintys skaičius, nes LGBT asmenys dažnai nenori pranešti apie savo šeimos statusą valdžios institucijoms dėl stipraus nusistatymo visuomenėje prieš LGBT asmenis. Pasak tyrimo, vykdyto vietos NVO įvairovės ir edukacijos namai, 20% tos pačios lyties

⁸⁹ Dėl LGBT apibrėžimo cf. Europos Taryba, Žmogaus teisių, diskriminacijos dėl seksualinės orientacijos ir lyties tapatybės komisaras Europoje (2011).

⁹⁰ Europos Tarybos Ministrų tarybos Rekomendacija CM/Rec(2010)5 dėl priemonių, skirtų kovoti su diskriminacija dėl seksualinės orientacijos ar lyties tapatybės, nurodo, kad asmens duomenys, susiję su asmens seksualine orientacija ar lyties tapatybe gali būti renkami, kai tai yra būtina tam tikram, teisėtam tikslui pasiekti.

⁹¹ Valentinavičius / Irytas.lt 2013.

šeimų Lietuvoje augina vaikus.⁹² ECRI nuomone, duomenų rinkimas apie LGBT asmenis savanoriškai ir pagal Europos Tarybos Ministrų tarybos Rekomendaciją CM/Rec (2010)5 galėtų būti naudinga pradžia kovojant su diskriminacija bei netolerancija šios grupės atžvilgiu.

- **Teisės aktai**

Viešosios informacijos apribojimai ir sąmoningumo skatinimas

89. Lietuvos Vyriausybė pranešė, kad po Nediskriminavimo skatinimo 2015-2020 metų tarpinstitucinio Veiksmų plano, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija atliktų peržiūrą esamų teisės aktų ir kitų priemonių, kas galėtų būti tiesiogiai ar netiesiogiai susiję su diskriminacija dėl seksualinės orientacijos ar lyties tapatybės. ECRI vizito metu, šios peržiūros rezultatų dar nebuvo.
90. Esami teisės aktai riboja kai kurias viešųjų veiklų rūšis LGBT asmenims. 2002 metų Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo Str. 4, 2 (16) skirsnis (pakeistas 2011 m., toliau – Nepilnamečių apsaugos įstatymas) draudžia “viešą šeimos vertybių nepaisymą”, o tai apima viešą informaciją, kuri “niekina šeimos vertybes, (ar) skatina santuoką ar šeimos sukūrimą kitokį nei numatyta Lietuvos Respublikos konstitucijoje ir Lietuvos Respublikos Civiliniame kodekse”, kurie apibrėžia santuoką tarp vyro ir moters.
91. Šis įstatymas buvo taikomas neseniai keletą kartų. 2014 m. gegužės mėn. po Lietuvos tėvų forumo ir grupės konservatorių Parlamento narių skundų Kultūros ministerijai ir Lietuvos Edukologijos universitetui, vaikų knyga “Gintarinė širdis”, autorė Neringa Dangvyde, kuri buvo išleista prieš šešis mėnesius LEU, buvo išimta iš knygynų. Knygoje yra pasakos, kuriose vaizduojamos socialiai pažeidžiamos grupės, tokios kaip tos pačios lyties poros, romai, neįgalūs asmenys. Knyga siekė skatinti toleranciją bei pagarbą įvairovei vaikams. Po skundų, LEU paaiškino staigų knygos išėmimą apibūdindami ją kaip “žalingą, primityvią ir šališką homoseksualią propagandą”.⁹³ Be to, Žurnalistų etikos inspektorius padarė išvadą, kad dvi pasakos, kurios skatina toleranciją tos pačios lyties asmenims yra žalingos nepilnamečiams.⁹⁴ Inspektorius ekspertai manė, kad istorijos pažeidžia Nepilnamečių apsaugos įstatymo nuostatas, nes skatina “skatina santuoką ar šeimos sukūrimą kitokį nei numatyta Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir Lietuvos Respublikos Civiliniame kodekse”. Ekspertai taip pat manė, kad pasakos “žalingos, įsikišamojo pobūdžio, tiesioginės ir manipuliuojančios”.⁹⁵
92. 2014 m. rugsėjo mėn. bijodamos potencialaus Nepilnamečių apsaugos įstatymo pažeidimo, Lietuvos televizijos stotys atsisakė transliuoti televizijos reklamą skatinančią toleranciją LGBT asmenų požiūriu, kuri buvo parengta NVO kampanijai Change It. Vėliau, šis sprendimas buvo patvirtintas Žurnalistų etikos inspektorius remiantis tuo, kad Televizijos reklama rodė tos pačios lyties šeimos modelį teigiama prasme, o Inspektorius manė, kad tai neigiamai paveiks nepilnamečius ir pažeis įstatymą.⁹⁶
93. ECRI rekomenduoja, kad Lietuvos valdžios institucijos pakeistų Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymą užtikrindamos, kad jis neužkirstų kelio sąmoningumo didinimui LGBT atžvilgiu ir veikloms, skatinančioms toleranciją. ECRI taip pat rekomenduoja, kad apribojimai, susiję

⁹² Įvairovės ir edukacijos namai (be datos).

⁹³ Žmogaus teisių stebėjimo institutas 2014.

⁹⁴ Viena iš šių dviejų istorijų yra anglų kalba: <http://manoteises.lt/enciklopedija/a-fairy-tale-from-censored-children-book-amber-heart/>, rasta 19.08.2015.

⁹⁵ Lithuania Tribune internetu. 2014b.

⁹⁶ LGL 2014c.

su vaikiška knyga "Gintarinė širdis" būtų skubiai peržiūrėti siekiant panaudoti teigiamą jos poveikį skatinant toleranciją ir įvairovę.

Tos pačios lyties santuokos

94. Lietuvos teisė nepripažįsta tos pačios lyties registruotų partnerysčių.⁹⁷ Civilinio kodekso XV dalis nustato nesusituokusių porų teises, tačiau šios nuostatos yra taikomos tik heteroseksualiems santykiams.
95. ECRI tiki, kad tos pačios lyties asmenų partnerysčių nepripažinimas gali sukelti įvairias diskriminacijos formas socialinių teisių srityje. Šiuo požiūriu ECRI atkreipia valdžios atstovų dėmesį į Europos Tarybos Ministrų komiteto CM/Rec (2010)5 rekomendaciją Valstybėms narėms dėl priemonių, skirtų kovoti su diskriminacija dėl seksualinės orientacijos ar lyties tapatybės.⁹⁸
96. ECRI norėtų atkreipti Lietuvos valdžios institucijų dėmesį į Europos Žmogaus teisių teismo sprendimą byloje Oliari ir Kiti prieš Italiją, kur Teismas nustatė, kad nors Europos Žmogaus teisių konvencijos 12 str. nereglamentuoja prievolės, kad vyriausybės įteisintų tos pačios lyties santuokas, teisinės sistemos nebuvimas, pripažįstantis ir apsaugantis jų santykius, pažeidė pagal Italijos teisės santvarką⁹⁹, jų teises remiantis Konvencijos 8 str.¹⁰⁰
97. ECRI rekomenduoja, kad Lietuvos valdžios institucijos numatytų teisinę sistemą, kuri numato tos pačios lyties, be jokios diskriminacijos, galimybę pripažinti jų santykius ir apsaugoti siekiant išspręsti praktines problemas, susijusias su socialine realybe, kurioje jie gyvena. Šiame kontekste, Civilinio kodekso XV dalis turėtų būti išplėsta tos pačios lyties poroms.

Lyties keitimas

98. Civilinio kodekso 2.27 Str. suteikia teisę nesusituokusiam asmeniui keisti savo teisinę lytį chirurgine operacija. Šiame straipsnyje teigiama, kad lyties keitimo procedūra yra numatoma atskiru įstatymu. Tačiau toks įstatymas nebuvo priimtas. Po 2007 m. Europos Žmogaus teisių teismo sprendimo¹⁰¹, Lietuva privalo priimti įstatymą, numatantį lyties keitimo sąlygas ir procedūrą.
99. 2009 m. vasario mėn. Lietuvos Seimo kontrolierius paskelbė rekomendaciją Sveikatos ministerijai bei Lietuvos Seimo Žmogaus teisių komitetui imtis atitinkamų priemonių pašalinti teisinį netikrumą lyties keitimo srityje. 2012 m. liepos mėn. Teisingumo ministerija pasiūlė naują teisės akto projektą, kuris supaprastintų naujų tapatybės kortelių išdavimą asmenims, kuriems buvo padaryta lyties keitimo operacija, tačiau taip pat numatė Civilinio kodekso nuostatas, kuri numato atskirą įstatymą, reglamentuojantį lyties keitimą, išbraukimą.
100. 2014 m. rugsėjo mėn. Europos Tarybos Ministrų komitetas paragino Lietuvos valdžios institucijas priimti reikiamus teisės aktus, susijusius su lyties keitimo medicininio gydymu ir lyties tapatybės keitimą oficialiuose dokumentuose. 2014 m. spalio mėn. Seimas atmetė siūlomus teisinius pakeitimus, kurie inter alia,

⁹⁷ Civilinės partnerystės srityje egzistuoja teisinis vakuumas. Civilinis kodeksas numato, kad išsamus civilinių partnerysčių reguliavimas turėtų būti išdėstytas papildomuose teisės aktuose, tačiau civilinės partnerystės dar nėra įteisintos. Žr. taip pat: LGL 2014d.

⁹⁸ Europos Taryba, Ministrų komitetas, CM/Rec(2010)5 rekomendacija, ypač §§ 24 ir 25.

⁹⁹ ECRI primena, kad Vallianatos ir kiti prieš Graikiją byloje Europos Žmogaus teisių teismas (EŽTT) nustatė Europos Žmogaus teisių konvencijos 14 Str. pažeidimą bei 8 Str. pažeidimą, nes heteroseksualios poros buvo vienintelės, kurios galėjo sudaryti civilines partnerystes pagal nacionalinę teisę. Jis taip pat pastebi, kad 8 Str. pažeidimas Oliari ir Kiti prieš Italiją nebuvo paremtas faktu, kad nacionalinė teisė diskriminuoja tos pačios lyties poras.

¹⁰⁰ EŽTT (2015 m.), Oliari ir Kiti prieš Italiją (Taikymai Nr. 18766/11 ir 36030/11) sprendimas.

¹⁰¹ EŽTT (2007 m.), L. prieš Lietuvą, (Taikymas Nr. 27527/03) sprendimas.

būtų supaprastinę tapatybės kortelių keitimo procedūrą po lyties keitimo operacijos.¹⁰²

101. Sveikatos ministerija patvirtino, kad hormoninio ir operacinio gydymo kaštai, susiję su lyties keitimu, negali būti kompensuojami nepriėmus įstatymo, kuris numatytų lyties keitimo sąlygas.¹⁰³ Medicininis gydymas, susijęs su lyties keitimu šiuo metu nėra kompensuojamas nacionalinės sveikatos sistemos.
102. ECRI norėtų paskatinti Lietuvos valdžios institucijas pasinaudoti esamais sprendimais bei gairėmis, kurias yra parengę įvairios Europos Tarybos institucijos siekiant nustatyti kriterijus, numatančius lyties keitimo procedūras.¹⁰⁴
103. ECRI primygtinai rekomenduoja, kad Lietuvos valdžios institucijos nedelsiant pradėtų vykdyti Europos Žmogaus teisių teismo sprendimą, numatantį lyties keitimo procedūrą bei sąlygas; taip pat supaprastintų naujų tapatybės kortelių išdavimą asmenims, kuriems įvykdyta lyties keitimo operacija.

- **LGBT asmenų diskriminacija pagrindiniuose socialinio gyvenimo aspektuose**

104. Nemažai studijų rodo, kad diskriminacinis požiūris LGBT asmenų atžvilgiu yra paplitęs Lietuvos visuomenėje. Pavyzdžiui, ES Pagrindinių teisių agentūros (FRA) 2013 m. LGBT tyrime 70% Lietuvos respondentų sakė, kad diskriminacija seksualinės orientacijos pagrindu yra "labai paplitusi" šalyje, o 61% iš dalyvavusių LGBT asmenų Lietuvoje paminėjo, kad jie buvo diskriminuojami ar jiems buvo grasinama dėl jų seksualinės orientacijos ar lyties tapatybės per pastaruosius dvylika mėnesių (didžiausias procentas iš visų ES šalių).¹⁰⁵ 2006 m. studijos duomenimis 69% nenorėjo, kad homoseksualūs asmenys dirbtų mokyklose ir 50% prieštaravo, kad jie dirbtų policijos pajėgose.¹⁰⁶
105. Nors netolerancijos problema LGBT asmenų atžvilgiu yra akivaizdi, nėra jokios politikos krypties, kovojančios su šiuo reiškiniu. Naujasis Nediskriminavimo skatinimo 2015-2020 metų tarpinstitucinis Veiksmų planas tik numato bendros transseksualių asmenų situacijos vertinimą Lietuvoje bei jų turto apsaugą. Valdžios institucijos atmetė išsamesnių ir nuoseklesnių veiksmų plėtrą, skatinančių LGBT asmenų nediskriminavimą sprendimų priėmimo procese, konkrečių planų, užtikrinančių transeksualų nediskriminavimą ir švietimo priemones, skatinančias institucinį nediskriminavimą, kaip buvo siūlyta kai kurių LGBT atstovų konsultacinio proceso metu.¹⁰⁷
106. ECRI rekomenduoja, kad Lietuvos valdžios institucijos imtųsi skubių veiksmų kovodamos su LGBT asmenų diskriminacija, įskaitant ir konsultavimąsi su LGBT bendruomene, priemones, skatinančias LGBT asmenų toleranciją švietimo srityje bei įtrauktų bendras sąmoningumo skatinimo veiklas į Nediskriminavimo skatinimo 2015-2020 metų tarpinstitucinį Veiksmų planą.

¹⁰² Žr. taip pat: Rekomendacijos CM/Rec(2010)05 stebėseną, Lietuvos atsakymas, 1.6 dalis.

¹⁰³ Lietuvos Respublikos Sveikatos ministerija, atsakymas Lietuvos gėjų lygai, 2012-05-15, Nr. (6.1-18)10-4125, "Dėl informacijos teikimo įgyvendinant Europos Tarybos CM/REC(2010)5 rekomendaciją".

¹⁰⁴ Ypač: atitinkami EŽTT sprendimai, tokie kaip: EŽTT (2015), Y.Y prieš Turkiją (Taikymas Nr.14793/08) Sprendimas; ir EŽTT (2002), Goodwin prieš JK, (Taikymas Nr. 28957/95) Sprendimas [GC]; Europos Taryba, Ministrų komitetas, CM/Rec(2010 m.) Rekomendacija 5, §§ 21,22, ir 23; Europos Taryba, Seksualinės orientacijos ir tapatybės skyrius (2015 m.), Saugant transseksualų žmogaus teises – trumpas vadovas teisiniam lyties pripažinimui; ir Europos Taryba, Žmogaus teisių komisaras (2009 m.), Žmogaus teisės ir lyties tapatybė.

¹⁰⁵ ES FRA 2013b.

¹⁰⁶ Rinkos ir nuomonių tyrimų centras Vilnius, cituotas: Europos Tarybos Žmogaus teisių komisaro 2011: 28.

¹⁰⁷ LGL 2015: 14 - 15.

TARPINĖS TOLESNĖS REKOMENDACIJOS

Lietuvos valdžios institucijų ECRI prašo teikti pirmumo teisę įgyvendinant šias dvi rekomendacijas:

- ECRI rekomenduoja, kad valdžios institucijos Romų integracijos 2015-2020 metų veiksmų plane spręstų sudėtingą romų būsto klausimą, inter alia (i) bendradarbiaudami glaudžiau su ir finansiškai remdami atitinkamas vietos valdžios institucijas, ypač Vilniaus miesto savivaldybę, teiktų pakankamą socialinį būstą pažeidžiamiesiems romų bendruomenės nariams; ir (ii) dirbtų su nuomos agentūromis ir privataus būsto savininkų asociacijomis ir taip kovotų su išankstinėmis nuostatomis romų atžvilgiu privačiame būsto rinkos sektoriuje. Be to, prisimindami 2011 metų rekomendaciją dėl Kirtimų gyvenvietės ir išreiškdami susirūpinimą, kad nuo to laiko nebuvo imtasi jokių žingsnių suteikti tinkamą būstą šiai bendruomenei, ECRI primygtinai rekomenduoja, kad valdžios institucijos kuo greičiau imtųsi veiksmų ir suteiktų tinkamą būstą šiai bendruomenei, o iki to laiko užtikrintų, kad nebūtų vykdomi išskeldinimai ir būtų suteiktos būtinos viešosios paslaugos Kirtimų gyvenvietės gyventojams.
- ECRI rekomenduoja, kad Lietuvos valdžios institucijos įsteigtų tarpinstitucinę darbo grupę Nediskriminavimo skatinimo 2015-2020 metų tarpinstituciniame veiklos plane. Ši darbo grupė parengtų nuoseklią strategiją, kurios tikslas būtų nuosekliai kovoti su rasizmo bei homofobijos ir transfobijos kurstymu. Šioje grupėje turėtų dirbti atitinkami valdžios atstovai, pilietinės visuomenės organizacijos, taip pat ir be kitų, LGBT bendruomenės atstovai.

Šių dviejų tarpinių rekomendacijų tolesnę stebėseną vykdys ECRI ne vėliau nei po dviejų metų po šios ataskaitos paskelbimo.

REKOMENDACIJŲ SĄRAŠAS

Rekomendacijų statusas ataskaitos tekste yra pažymėtas lenktiniuose skliaustuose.

1. (§ 2) ECRI vėl rekomenduoja, kad Lietuva pasirašytų ir ratifikuotų Europos Žmogaus teisių konvencijos Protokolą Nr. 12.
2. (§ 8) ECRI rekomenduoja, kad Lietuvos valdžios institucijos užtikrintų, jog Baudžiamasis kodeksas atitiktų Bendrų veiklos kryptių rekomendaciją Nr. 7 kaip nurodyta aukščiau; ypač turėtų būti (i) įtraukta odos spalva ir pilietybė bei lyties tapatybė į išvardintų pagrindų sąrašą 60, 169 ir 170 str.; (ii) pataisytas 170 str. numatant jame viešo šmeižto ar grasinimų kriminalizavimą taip pat ir viešų pasisakymų rasistiniais tikslais ar remiantis ideologija, kuri tvirtina viršenybę ir (iii) kriminalizuoti rasinę diskriminaciją vykdant profesinę veiklą ar valstybės tarnybą.
3. (§ 16) ECRI rekomenduoja, kad Valdžios institucijos pakeistų Lietuvos civilinio ir administracinio teisės pažeidimų kodeksų nuostatas, kad šios atitiktų Bendrų veiklos kryptių rekomendaciją Nr. 7 kaip nurodyta aukščiau. Ypač reikia pakeisti Lygių galimybių įstatymą siekiant įtraukti pilietybę ir odos spalvą bei lyties tapatybę į išvardintus diskriminacijos pagrindus. Įstatyme taip pat turėtų būti numatyta galimybė teisiškai įpareigotoms asociacijoms kovoti su rasizmu ir rasine diskriminacija, inicijuoti civilines bylas bei teikti skundus netgi nesiremiant konkrečios aukos atveju. Be to, tai turėtų apimti įsipareigojimą valstybės institucijoms skatinti lygybę ir užkirsti kelią diskriminacijai bei užtikrinti, kad užsakovai ar partneriai, su kuriais dirbama, laikytųsi nediskriminavimo principų; bei įsipareigojimą pakeisti ar panaikinti diskriminacines nuostatas esamose sutartyse bei susitarimuose. Be to, ECRI rekomenduoja numatyti teisės nuostatas neskirti valstybės finansavimo organizacijoms, įskaitant ir politines partijas, kurios skatina rasizmą, taip pat numatyti jų veiklos nutraukimo galimybes.
4. (§ 36) ECRI rekomenduoja, kad valdžios institucijos visiškai iširtų rasistinio, homofobinio ir transfobinio pobūdžio grasinimus bei užtikrintų, kad tikimybės stoka netaptų kliūtimi nuteisti nusikaltusįjį. Be to, mokymo programa policijos pareigūnams kovos su rasizmu ir tolerancijos skatinimu turėtų būti išplėsta bei organizuotas planuojamas mokymas dėl atitinkamų Baudžiamojo kodekso nuostatų. ECRI taip pat rekomenduoja, kad valdžios institucijos vykdytų mokymų poveikio vertinimą siekdamas užtikrinti, kad būtų veiksmingiau nustatomi ir į mokymo programas būtų įtraukti kiti elementai, kurių reikia, kad teisėsaugos pareigūnai ir teisėjai kovotų su rasizmu ir homofobijos/transfobijos kurstymu, įskaitant ir grasinimus.
5. (§ 41) ECRI rekomenduoja, kad Lietuvos valdžios institucijos imtųsi veiksmų ir užtikrintų, kad būtų kovojama veiksmingai su paplitusiu homofobijos ir transfobijos kurstymo reiškiniu, o tai apimtų i.) Žurnalistų etikos inspektorius įgalinimą taikyti griežtesnes sankcijas, kaip jau buvo rekomenduota ECRI 2011 m. ataskaitoje bei skatinti Inspektorių kovoti su neapykantos kurstymu bei homofobijos ir transfobijos kurstymu, ypač labiau ii.) užtikrinant veiksmingą ir atitinkamą persekiojimą už tokius veiksmus ir iii.) užkertant kelią sampratos “visuomenės moralės sergėjimas” naudojimui siekiant pateisinti ar toleruoti neapykantą LGBT atžvilgiu.
6. (§ 43) ECRI rekomenduoja, kad Lietuvos valdžios institucijos, gerbdamos teisę minėti šalies nacionalinę kovą dėl nepriklausomybės, imtųsi veiksmingų veiksmų, siekdamas užkirsti kelią ar bausti viešas pagyras nacių kolaborantams ar asmenims, kurie dalyvavo genocide, karo nusikaltimuose ar nusikaltimuose žmogiškumui ar viešai demonstruoja simbolius, susijusius su tokiais asmenimis, organizacijomis ar nusikaltimais.

7. (§ 45) ECRI rekomenduoja, kad valdžios institucijos kartu su žydų bendruomene sukurtų sąmoningumo skatinimo strategiją siekiant kovoti su antisemitizmu, ypač nuosavybės atstatymo kontekste.
8. (§ 47) ECRI rekomenduoja, kad Lietuvos valdžios institucijos įsteigtų tarpinstitucinę darbo grupę Nediskriminavimo skatinimo 2015-2020 metų tarpinstituciniame veiklos plane. Ši darbo grupė parengtų nuoseklią strategiją, kurios tikslas būtų nuosekliai kovoti su rasizmo bei homofobijos ir transfobijos kurstymu. Šioje grupėje turėtų dirbti atitinkami valdžios atstovai, pilietinės visuomenės organizacijos, taip pat ir be kitų, LGBT bendruomenės atstovai.
9. (§ 59) ECRI rekomenduoja, kad policijos pareigūnai, prokurorai ir teisėjai būtų toliau mokomi kaip kovoti su rasistiniais, ir ypač homofobiniais ir transfobiniais smurto išpuoliais. Tai turėtų apimti geresnes procedūras, kurios padėtų atpažinti šališkas motyvacias bei pasitikėjimo stiprinimo priemones tarp policijos ir mažumos atstovų bei LGBT grupių. ECRI taip pat rekomenduoja įdiegti nepriklausomą policijos skundų tarnybą, kuriai būtų pavesta tirti, inter alia, kaltinimus rasistiniu ir/arba homofobiniu ir transfobiniu smurtu, kurie yra įvykdyti teisėsaugos pareigūnų.
10. (§ 71) ECRI primygtinai rekomenduoja, kad valdžios institucijos Romų integracijos 2015-2020 metų veiksmų plane spręstų sudėtingą romų būsto klausimą, inter alia (i) bendradarbiaudami glaudžiau su ir finansiškai remdami atitinkamas vietos valdžios institucijas, ypač Vilniaus miesto savivaldybę, teiktų pakankamą socialinį būstą pažeidžiamiesiems romų bendruomenės nariams; ir (ii) dirbtų su nuomos agentūromis ir privataus būsto savininkų asociacijomis ir taip kovotų su išankstinėmis nuostatomis romų atžvilgiu privačiame būsto rinkos sektoriuje. Be to, prisimindami 2011 metų rekomendaciją dėl Kirtimų gyvenvietės ir išreikšdami susirūpinimą, kad nuo to laiko nebuvo imtasi jokių žingsnių suteikti tinkamą būstą šiai bendruomenei, ECRI primygtinai rekomenduoja, kad valdžios institucijos kuo greičiau imtųsi veiksmų ir suteiktų tinkamą būstą šiai bendruomenei, o iki to laiko užtikrintų, kad nebūtų vykdomi išskeldinimai ir būtų suteiktos būtinos viešosios paslaugos Kirtimų gyvenvietės gyventojams.
11. (§ 72) ECRI primygtinai rekomenduoja, kad valdžios institucijos atsižvelgtų į prieš tai esančiuose punktuose nurodytus trūkumus įgyvendinant ir, jei būtina, pakeičiant Romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2015 – 2020 metų veiksmų planą. Valdžios institucijos turėtų, inter alia, užsakyti nepriklausomą romų diskriminacijos sveikatos sektoriuje vertinimą, kuris taptų ateities veiksmų pagrindu bei sumažinti romų, neturinčių sveikatos draudimo, skaičių. Taip pat reikia sustiprinti pagalbą romams švietimo veiklos srityje ir siekti padidinti romų vaikų skaičių dalyvaujančių ikimokykliniame ugdyme iki to lygio, kuris yra visuomenėje, skatinant bendras ikimokyklines veiklas. Be to, valdžios institucijos turėtų imtis daugiau tikslinių priemonių, remdamos romų integraciją į darbo rinką (žr. § 123 iš ECRI 2011 m. ataskaitos), tokias kaip profesinio mokymo veiklos plėtra, kuri būtų skirta romų bendruomenei, bei romų registracijos supaprastinimą bei skatinimą registruotis Darbo biržoje, taip pat suaugusiųjų švietimo kursų plėtrą romams už Vilniaus ribų. Be to, valdžios institucijos turėtų užtikrinti, kad Veiksmų planas būtų visiškai finansuojamas.
12. (§ 79) ECRI rekomenduoja Lietuvos valdžios institucijoms imtųsi žingsnių gerinant paramą pabėgėlių bei papildomos apsaugos gavėjų vaikams bei nelydimiems nepilnamečiams švietimo srityje (i) užtikrinant pakankamas lietuvių kalbos pamokas; (ii) tęsiant finansinę paramą vaikams, kad jie galėtų įgyti vidurinį išsilavinimą ir (iii) suvienodinant mokesčių už universiteto studijas bei suteikiant teisę gauti stipendijas, kurias gali gauti Lietuvos studentai. Be to, ECRI rekomenduoja, kad papildomos apsaugos gavėjai turėtų teisę į tas pačias socialines paslaugas ir išmokas, ypač negalios išmokas, kaip ir pabėgėliai.

13. (§ 82) ECRI rekomenduoja, kad Lietuvos valdžios institucijos imtųsi neatidėliotinių priemonių, pasitarę su atitinkamomis suinteresuotomis pusėmis ir užtikrintų, kad būtų visiškai atsižvelgta į mažesnę lietuvių kalbos pamokų skaičių moksleiviams, kurių gimtoji kalba yra ne lietuvių, taikant vieningą kalbos egzaminą.
14. (§ 87) ECRI rekomenduoja, kad Lygių galimybių įstatymas būtų pakeistas ir apimtų priemones, kuriomis ginami asmenys, pranešantys apie diskriminacijos atvejus ir liudytojai bei leisti Kontrolieriui perduoti bylas teismui. ECRI rekomenduoja, kad Kontrolierius pasinaudotų visomis galimomis sankcijomis priklausomai nuo pažeidimo sunkumo.
15. (§ 93) ECRI rekomenduoja, kad Lietuvos valdžios institucijos pakeistų Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymą užtikrindamos, kad jis neužkirstų kelio sąmoningumo didinimui LGBT atžvilgiu ir veikloms, skatinančioms toleranciją. ECRI taip pat rekomenduoja, kad apribojimai, susiję su vaikiška knyga "Gintarinė širdis" būtų skubiai peržiūrėti siekiant panaudoti teigiamą jos poveikį skatinant toleranciją ir įvairovę.
16. (§ 97) ECRI rekomenduoja, kad Lietuvos valdžios institucijos numatytų teisinę sistemą, kuri numato tos pačios lyties, be jokios diskriminacijos, galimybę pripažinti jų santykius ir apsaugoti siekiant išspręsti praktines problemas, susijusias su socialine realybe, kurioje jie gyvena. Šiame kontekste, Civilinio kodekso XV dalis turėtų būti išplėsta tos pačios lyties poroms.
17. (§ 103) ECRI primygtinai rekomenduoja, kad Lietuvos valdžios institucijos nedelsiant pradėtų vykdyti Europos Žmogaus teisių teismo sprendimą, numatantį lyties keitimo procedūrą bei sąlygas; taip pat supaprastintų naujų tapatybės kortelių išdavimą asmenims, kuriems įvykdyta lyties keitimo operacija.
18. (§ 106) ECRI rekomenduoja, kad Lietuvos valdžios institucijos imtųsi skubių veiksmų kovodamos su LGBT asmenų diskriminacija, įskaitant ir konsultavimąsi su LGBT bendruomene, priemones, skatinančias LGBT asmenų toleranciją švietimo srityje bei įtrauktų bendras sąmoningumo skatinimo veiklas į Nediskriminavimo skatinimo 2015-2020 metų tarpinstitucinį Veiksmų planą.

BIBLIOGRAFIJA

Šiame bibliografijos sąrašė rasite pagrindinius šaltinius, kuriais buvo remtasi situacijos tyrimo metu Lietuvoje. Tai nėra baigtinis sąrašas visų šaltinių, kuriais rėmėsi ECRI rengdama šią ataskaitą.

European Commission against Racism and Intolerance (ECRI)

1. ECRI (2014), Conclusions on the implementation of the recommendations in respect of Lithuania subject to interim follow-up, CRI(2014)22.
2. ECRI (2011a), Fourth report on Lithuania, CRI(2011)38.
3. ECRI (2006), Third report on Lithuania, CRI(2006)2.
4. ECRI (2003a), Second report on Lithuania, CRI(2003)5.
5. ECRI (1997a), Report on Lithuania, CRI(97)56.
6. ECRI (1996), General Policy Recommendation No. 1: Combating racism, xenophobia, antisemitism and intolerance, CRI(96)43.
7. ECRI (1997b), General Policy Recommendation No. 2: Specialised bodies to combat racism, xenophobia, antisemitism and intolerance at national level, CRI(97)36.
8. ECRI (1998a), General Policy Recommendation No. 3: Combating racism and intolerance against Roma/Gypsies, CRI(98)29.
9. ECRI (1998b), General Policy Recommendation No. 4: National surveys on the experience and perception of discrimination and racism from the point of view of potential victims, CRI(98)30.
10. ECRI (2000), General Policy Recommendation No. 5: Combating intolerance and discrimination against Muslims, CRI(2000)21.
11. ECRI (2001), General Policy Recommendation No. 6: Combating the dissemination of racist, xenophobic and antisemitic material via the Internet, CRI(2001)1.
12. ECRI (2003b), General Policy Recommendation No. 7: National legislation to combat racism and racial discrimination, CRI(2003)8.
13. ECRI (2004a), General Policy Recommendation No.8: Combating racism while fighting terrorism, CRI(2004)26.
14. ECRI (2004b), General Policy Recommendation No.9: The fight against antisemitism, CRI(2004)37.
15. ECRI (2007a), General Policy Recommendation No.10: Combating racism and racial discrimination in and through school education, CRI(2007)6.
16. ECRI (2007b), General Policy Recommendation No.11: Combating racism and racial discrimination in policing, CRI(2007)39.
17. ECRI (2009b), General Policy Recommendation No. 12: Combating racism and racial discrimination in the field of sport, CRI(2009)5.
18. ECRI (2011b), General Policy Recommendation No.13: Combating anti-Gypsyism and discrimination against Roma, CRI(2011)37.
19. ECRI (2012b), General Policy Recommendation No.14: Combating racism and racial discrimination in employment, 2012, CRI(2012)48.

Other sources

20. Ministry of Culture of the Republic of Lithuania (2012), Action Plan for Roma Integration into the Lithuanian society for 2012-2014.
21. Ministry of Culture of the Republic of Lithuania (2015), Action Plan for Roma Integration into the Lithuanian Society for 2015-2020.
22. Ministry of Health of the Republic of Lithuania (2012), Reply to the Lithuanian Gay League, 2012-05-15, No. (6.1-18)10-4125, "Regarding provision of information on the implementation of the CoE Recommendation CM/REC(2010)5".
23. Statistics Lithuania (2013), Population and social statistics - Ethnicity, mother tongue and religion, <http://osp.stat.gov.lt/en/2011-m.-surasymas>, accessed on 11 September 2015.
24. Council of Europe, Committee of Ministers (1997), Recommendation No. R (97) 20 of the Committee of Ministers to member States on "hate speech", adopted on 30.10.1997.

25. Council of Europe, Committee of Ministers (2010), Recommendation CM/Rec(2010)5 of the Committee of Ministers to member states on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity.
26. Council of Europe, Commissioner for Human Rights (2011), Discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity in Europe, 2nd edition.
27. European Court of Human Rights (ECtHR) (Grand Chamber) (2002), Goodwin v. UK, (Application no. 28957/95) Judgment.
28. ECtHR (2007), L. v. Lithuania, (Application no. 27527/03) Judgment.
29. ECtHR (2015), Oliari and Others v. Italy (Applications nos. 18766/11 and 36030/11) Judgment.
30. ECtHR (2015), Y.Y v. Turkey (Application no.14793/08) Judgment.
31. Council of Europe, European Committee of Social Rights (2012), European Social Charter (Revised) - Conclusions 2011 (Volume 2), 2012, http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/conclusions/Year/2011Vol2_en.pdf, accessed on 8 September 2015.
32. Council of Europe, Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities (2014), Third Opinion on Lithuania adopted on 28 November 2013, ACFC/OP/III(2013)005.
33. Council of Europe, Ad Hoc Committee of Experts on Roma Issues (CAHROM) (2014), Conclusions - Thematic report on Roma women empowerment and gender dimension of Roma inclusion policies/strategies, (further to the CAHROM thematic visit to Vilnius, Lithuania, on 3-6 June 2014), CAHROM(2014)11.
34. United Nations, Committee on the Elimination of Racial Discrimination (CERD) (2011), Consideration of reports submitted by States parties under Article 9 of the Convention, Concluding observations of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination, CERD/C/LTU/CO/4-5.
35. United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) (2014), Integration of refugees in Lithuania - Participation and Empowerment.
36. UNHCR (2015), Lithuania – 2015 UNHCR subregional operations profile - Northern, Western, Central and Southern Europe, <http://www.unhcr.org/pages/49e48de86.html>, accessed on 15 September 2015.
37. European Commission, Directorate-General for Justice (2012), Special Eurobarometer 393: Discrimination in the EU in 2012: Report.
38. European Commission, Directorate-General for Justice (2013), National protection beyond the two EU Anti-discrimination Directives: The grounds of religion and belief, disability, age and sexual orientation beyond employment.
39. European Commission, Directorate General for Justice (2014), Report on the implementation of the EU framework for National Roma Integration Strategies, COM(2014) 209 final.
40. European Commission (2014a), Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the Implementation of Council Framework Decision 2008/913/JHA on Combating Certain Forms and Expressions of Racism and Xenophobia by means of criminal law, COM(2014)27 final.
41. European Commission (2014b), The Commission's assessment of Lithuania's National Strategy, http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/country_assessment_2014/lithuania_en.pdf, accessed on 19 August 2015.
42. European Commission (2014c), Report on the health status of the Roma population in the EU and the monitoring of data collection in the area of Roma health in the Member States.
43. European Commission (2015), Combating Sexual Orientation Discrimination in the European Union.
44. European Union Fundamental Rights Agency (FRA) (2010a), Legal Study on Homophobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity.
45. FRA (2010b), Homophobia, transphobia and discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity: Comparative Legal Analysis.

46. FRA (2010c), Homophobia, transphobia and discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity in the EU Member States: Summary of findings, trends, challenges and promising practices.
47. FRA (2012a), EU LGBT survey: Technical report - Methodology, online survey, questionnaire and sample.
48. FRA (2012b), Survey data explorer - LGBT Survey 2012.
49. FRA (2013a), EU LGBT survey data explorer.
50. FRA (2013b), EU LGBT survey - European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey - Results at a glance, <http://fra.europa.eu/en/publication/2013/eu-lgbt-survey-european-union-lesbian-gay-bisexual-and-transgender-survey-results>, accessed on 20 August 2015.
51. FRA (2013c), FRA), Antisemitism – Summary overview of the situation in the European Union 2002–2012.
52. FRA (2014a), EU LGBT survey - main results.
53. FRA (2014b), Being Trans in the European Union - Comparative analysis of EU LGBT survey data.
54. FRA (2015), Annual Report 2014 - Fundamental rights: challenges and achievements in 2014.
55. FRA (2015b), Antisemitism – Overview of data available in the European Union 2004-2014.
56. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD)/European Union (2015), Indicators of Immigrant Integration 2015: Settling In.
57. Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR) (2014), Hate Crime Reporting Lithuania 2013, <http://hatecrime.osce.org/lithuania?year=2013>, accessed on 19 August 2015.
58. OSCE/ODIHR (2013), Hate Crimes in the OSCE Region: Incidents and Responses - Annual Report for 2012, <http://hatecrime.osce.org/lithuania?year=2013>, accessed on 19 August 2015.
59. Andriukaitis, G. (2014), Report on measures to combat discrimination, Directives 2000/43/EC and 2000/78/EC, Country report 2013 – Lithuania.
60. Baltic Times (2014), Study shows anti-Semitism still strong, <http://www.baltictimes.com/news/articles/35048/>, accessed on 6 October 2014.
61. Best, M. (2013), The Ethnic Russian Minority: A Problematic Issue in the Baltic States.
62. Delfi - Lithuania Tribune (2015), Lithuania to spend EUR 1.4 million on fighting discrimination, <http://en.delfi.lt/lithuania/society/lithuania-to-spend-eur-14-million-on-fighting-discrimination.d?id=67025382>, accessed on 19 August 2015.
63. European Network against racism (ENAR) (2006), Responding to racism in Lithuania.
64. European Roma Rights Centre (2012), NGOs Call for End to Forced Evictions of Roma in Freezing Temperatures (2012), <http://www.errc.org/article/ngos-call-for-end-to-forced-evictions-of-roma-in-freezing-temperatures/3965>, accessed on 29 October 2014.
65. House of Diversity and Education, Diverse families in Lithuania: real and getting stronger (n.d.), <http://ivairovesnamai.lt/diverse-families.html>, accessed on 22 October 2014.
66. Human Rights Monitoring Institute (2013), Hate Speech in Lithuania.
67. Human Rights Monitoring Institute (2014), Soviet-Era Censorship Is Back: Children's Fairy Tale Book Banned Because of "Harmful, Primitive and Biased Homosexual Propaganda", <http://www.liberties.eu/en/news/censorship-in-lithuania-lgbt>, accessed on 19 August 2015.
68. International lesbian, gay, bisexual, trans and intersex association (ILGA) – Europe (2013), Annual Review.
69. Jewish Telegraphic Agency (JTA) (2015, February 17), Lithuanian fascists march near execution site of 10,000 Jews, <http://www.jta.org/2015/02/17/news-opinion/world/lithuanian-fascists-march-near-execution-site-of-10000-jews>, accessed on 4 August 2015.

70. Lithuania Tribune online (2012), MP Petras Gražulis: Let's chase gays and ambassadors out of Lithuania, <http://www.lithuaniatribune.com/12779/mp-petras-grazulis-lets-chase-gays-and-ambassadors-out-of-lithuania-201212779/>, accessed on 20 August 2015.
71. Lithuania Tribune online (2014a), Opinion: "Discrimination" in Lithuanian, <http://www.lithuaniatribune.com/64620/opinion-discrimination-in-lithuanian-201464620/>, accessed on 18 September 2015.
72. Lithuania Tribune online (2014b), Experts find tolerance promoting fairy tales harmful to minors under 14 years old, <http://www.lithuaniatribune.com/67711/experts-find-tolerance-promoting-fairy-tales-harmful-to-minors-under-14-years-old-201467711/>, accessed on 19 August 2015.
73. Lithuanian Gay League (LGL) (2013a), Homophobic and Transphobic Hate Crimes in Lithuania - Monitoring Report.
74. LGL (2013b), Homofobiškas išpuolis Vilniuje: po klausimo „Are you gay? “sumuštas Lietuvos gėjų lygos savanoris iš Italijos, <http://www.lgl.lt/naujienos/lgbt-pasaulyje/homofobiskas-ispuolis-vilniuje-po-klausimo-are-you-gay-sumustas-lietuvos-geju-lygos-savanoris-is-italijos/>, accessed on 7 August 2015.
75. Lithuanian Gay League (LGL) (2014a), Newsletter - May 2014, No. 2.
76. LGL (2014b), Newsletter – May 2014, No. 1.
77. LGL (2014c), Anti-gay propaganda law applied once again to ban social video in Lithuania, <http://www.lgl.lt/en/?p=7171>, accessed on 19 August 2015.
78. LGL (2014d), Lithuania's Minister of Justice: "Civil Partnership will not be considered as long as I'm the Minister."
79. LGL (2015), Action Plan on Non-discrimination of LGBT people 2015-2020.
80. Market and Opinion Research Centre Vilmorus Ltd (2006), Discrimination against various social groups in Lithuania.
81. Sabatauskaite, B. (2011), Racist Violence in Lithuania, ENAR.
82. Sabatauskaitė, B. and Urbonaitė, E. (2014), ENAR Shadow Report 2012/2013 - Racism and related discriminatory practices in employment in Lithuania.
83. Sodonis, S. and Urbonaitė, E. (2014), A Significant Vote for Human Rights - A report of the monitoring of the public space during the political campaign of election to the European Parliament.
84. Šukevičiūtė, K. and Bakker, P. (2013), Roma and Romani in Lithuania in the 21st century.
85. Valentinavičius, V. (2013), Oficialu – Lietuvoje gyvena 24 homoseksualios šeimos, Irytas.lt, <http://www.lrytas.lt/lietuvos-diena/aktualijos/oficialu-lietuvoje-gyvena-24-homoseksualios-seimos-201306171305.htm>, accessed on 21 October 2014.

